

GAZİANTEP UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Journal homepage: <http://dergipark.org.tr/tr/pub/jss>

Araştırma Makalesi • Research Article

DOI: 10.21547/jss.1631250

Sosyal Bilimler Alanında Çalışan Akademisyenlerin Dijitalleşmeye Bakışı¹

The Perspective of Social Science Academics on Digitalization

Yiğit ZİDDİOĞLU^a Hülya YÜKSEL^{b*}

^a Arş. Gör., İzmir Demokrasi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, İzmir / TÜRKİYE

ORCID: 0000-0001-6625-7368

^b Prof. Dr., İzmir Demokrasi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, İzmir / TÜRKİYE

ORCID: 0000-0003-1975-2248

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 1 Şubat 2025

Kabul tarihi: 21 Nisan 2025

Anahtar Kelimeler:

Akademisyenler,

Araştırma yöntemleri,

Dijitalleşme,

Sosyal bilimler,

Yapay zekâ.

ÖZ

Dijitalleşme, pek çok meslek alanında olduğu gibi akademisyenlikte de mesleki pratiklerin dönüşümüne yol açmaktadır. Dijitalleşmenin akademiye etkilerine dair literatür artsa da akademisyenlerin bu süreci nasıl anlamlandırdığına yönelik çalışmalar sınırlıdır. Bu sebeple çalışma sosyal bilimler alanında çalışan akademisyenlerin çalışma hayatlarının dijitalleşmeden nasıl etkilendiğini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Araştırmanın verileri, sosyal bilimler alanında çalışan on altı akademisyenle yüz yüze ve e-mülakat tekniğiyle gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilmiştir. Nitel araştırma yöntemleri kullanılarak toplanan veriler, betimsel ve tematik analiz teknikleriyle incelenmiş ve beş ana tema ile sekiz alt tema belirlenmiştir. Akademik bilgi üretimi, ders pratikleri ve idari işler temaları çerçevesinde ele alınan veriler, dijitalleşmenin akademiye hem avantajlara hem de dezavantajlara sahip karmaşık bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır. Dijital araçlar, bilgi üretiminde hız, kolaylık ve şeffaflık sağlarken, içeriklerin ve yazım dilinin tek tipleşmesine yol açarak neoliberal politikaların da etkisiyle performansa dayalı değerlendirme sistemlerini güçlendirmiştir. Bilginin metalaşması ve derslerde dijital araçların kullanımı emeğin niteliğini dönüştürmüştür; ancak bu süreç, teknolojik farklılıklar nedeniyle akademisyen-öğrenci ilişkisinde bilgi temelli hiyerarşinin zayıflamasına yol açmıştır. Öğrencilerin yapay zekâ araçlarına yönelimi, akademik üretimde özgünlük ve derinlik kaybı riskini artırmaktadır. İdari süreçlerde dijitalleşme, toplantı ve dokümantasyon işlemlerini kolaylaştırmakla birlikte, zaman ve mekândan bağımsız çalışma olanağı, iş-özel yaşam sınırlarının bulanıklaşmasına ve tükenmişlik gibi sorunlara neden olmaktadır. Teknolojik gelişmelerin hızının, bu süreçte normların oluşumunu engellediği ve bu durumun bireysel ve kurumsal sorunları derinleştirdiği görülmektedir. Ayrıca, yapay zekâ ve dijital araçların akademik üretimde etik kullanımına yönelik standartların belirlenmesi ve kurumsal politikaların bu doğrultuda geliştirilmesi, akademik niteliğin korunmasına katkı sunabileceği düşünülmektedir.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: February 1, 2025

Accepted: April 21, 2025

Keywords:

Academics,

Artificial intelligence,

Digitalization,

Research methods,

Social sciences.

ABSTRACT

Digitalization has led to the transformation of professional practices in academia, as in many other fields. Although the literature on the impact of digitalization in academia is expanding, studies on how academics interpret this process remain limited. This study examines how digitalization affects the working lives of social science academics. Data were collected through face-to-face and e-interviews with sixteen academics and analyzed using qualitative research methods, employing descriptive and thematic analysis techniques. Five main themes and eight sub-themes were identified. Findings indicate that digitalization presents both advantages and challenges in academia. While digital tools enhance speed, accessibility, and transparency in knowledge production, they also contribute to the homogenization of content and writing styles, reinforcing neoliberal performance-based evaluation systems. The commodification of knowledge and the integration of digital tools in teaching have altered academic labor, weakening traditional knowledge-based hierarchies in academic-student relationships due to technological disparities. The increasing reliance of students on artificial intelligence tools further raises concerns about the loss of originality and intellectual depth in academic production. In administrative tasks, digitalization facilitates meetings and documentation but also leads to the erosion of work-life boundaries, contributing to burnout. The rapid pace of technological advancements hinders the establishment of norms, exacerbating institutional and individual challenges. Establishing ethical standards for the use of AI and digital tools in academic production and developing institutional policies accordingly may help preserve academic integrity and quality.

¹ Bu çalışma, birinci yazarın “Dijitalleşme Çağında Sosyal Bilimler Alanında Akademisyen Olmak: Avantajlar ve Dezavantajlar” başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

* Sorumlu yazar/Corresponding author.

e-posta: hulya.yuksel@idu.edu.tr

EXTENDED ABSTRACT

Digitalization has fundamentally transformed both private and public life, reshaping social, cultural, and academic dynamics. As a multifaceted socio-technical process, digitalization refers to the adoption and use of digital technologies in individual, organizational, and societal contexts (Legner et al., 2021, p. 301). This process has not only facilitated access to information but has also accelerated knowledge production and dissemination (Bell, 1999). Academic professions, particularly those in the natural sciences, have embraced technological advancements more directly. However, in the social sciences, the engagement with digital transformation has been less systematic, making it a critical area for further exploration (Çetinkaya-Yarımçam, 2017, p. 96). Despite the growing body of literature addressing digitalization in academia, studies focusing on how academics—especially social science scholars—experience and interpret digitalization remain limited. Existing research often concentrates on specific aspects of digitalization, such as the effectiveness of remote learning tools, the impact of digital publishing on academic performance, or the integration of digital platforms in administrative tasks. Studies on teaching practices emphasize the benefits of accessibility and flexibility provided by digital tools, particularly during the COVID-19 pandemic (Bulut, 2021; Başar, 2022; Kurttaş, 2021). However, they also highlight the challenges of reduced interaction and engagement in online learning environments (Brink et al., 2020; Yıldız, 2020). Similarly, research on digital publishing reveals that while digital platforms have democratized access to academic work and increased the visibility of publications, they have also led to a rise in quantity-driven academic outputs, with potential risks of standardization and commodification (Sağır ve Sağır, 2019; Larivière et al., 2015, p. 13). In the realm of administrative work, digital tools are praised for improving efficiency and enabling remote collaboration, but concerns about work-life balance and perpetual connectivity persist (Kaytan & Doğan, 2023). While these studies provide valuable insights into the effects of digitalization on academia, they largely overlook the lived experiences of academics themselves. As Cilesiz (2011, p. 491) notes, understanding how digitalization shapes academic life requires direct engagement with those who experience these changes firsthand. This study aims to address this gap by focusing on how social science academics in Turkey perceive and navigate the digital transformation of their professional practices. By doing so, it seeks to contribute to a deeper understanding of how digital tools influence academic work, including teaching, knowledge production, and administrative tasks. A qualitative research approach was adopted, using semi-structured interviews as the primary data collection method. Sixteen social science academics, spanning all academic ranks, were selected through snowball sampling (Patton, 2015, p. 451). Five interviews were conducted online, while the rest were face-to-face. Participants discussed their experiences with digital tools and their impact on academic practices. Interviews, lasting 50–75 minutes, were conducted over three months (April–July 2024). The findings reveal that digitalization has significantly impacted knowledge production processes by increasing speed, accessibility, and efficiency. Participants highlighted that digital tools simplify tasks such as literature reviews, data collection, and analysis, making academic work more manageable. Automated referencing systems and specialized analysis software were frequently mentioned as key tools that reduce the time and effort required for technical tasks, allowing scholars to devote more attention to intellectual inquiry. These observations align with Rosa's (2013, p. 152) theory of social acceleration, which suggests that technological advancements compress time and space, compelling individuals to keep pace with rapidly changing environments. Concerns about the commodification and standardization of academic labor were prominent. Participants noted that the emphasis on measurable outputs, like publication counts and citation metrics, fosters competition that values quantity over quality. Ritzer's (2000, p. 59) critique of neoliberal academia, highlighting its consumerist logic, aligns with these findings. Similarly, Çelik and Ateşoğlu (2023, p. 190) argue that academic production has become increasingly strategic and formulaic, often at the cost of originality. Participants feared a decline in intellectual depth, as pressure to publish frequently leads to superficial engagement with research topics. Artificial intelligence (AI) tools for academic writing received mixed reactions. Some participants saw AI as useful for tasks like paraphrasing and proofreading, while others were concerned about its impact on academic integrity and creativity. Academics familiar with AI tended to use it selectively for productivity, whereas those with little or no experience were more skeptical, citing ethical concerns and the risk of reducing human judgment in academic work. In the context of teaching, digital tools have brought both opportunities and challenges. Participants acknowledged that tools such as slide presentations and online videos facilitate the organization and delivery of course content. However, they cautioned against over-reliance on these tools, noting that it can lead to passive learning and hinder critical engagement. The issue of academic integrity in student assignments was also a recurring theme. Several participants reported difficulties in detecting AI-generated content, emphasizing the need for updated assessment methods that can better evaluate students' original contributions. The impact of digitalization on administrative tasks was another key finding. Digital tools have streamlined many routine processes, such as document sharing, meeting coordination, and form submissions. Participants appreciated the convenience and flexibility offered by these tools, particularly in terms of reducing the time spent on logistical tasks. However, they also noted that the increased use of digital communication platforms has blurred the boundaries between work and personal life. Younger academics, in particular, reported feeling overwhelmed by the expectation of constant availability, which they attributed to the pervasive use of instant messaging apps and email. Overall, the findings indicate that while digitalization enhances efficiency in academia, it also shifts focus from intellectual exploration to performance metrics. In teaching, uncritical reliance on digital tools may reduce classroom interaction, while in administration, it blurs work-life boundaries. This study highlights the need for a balanced approach that integrates technological benefits while preserving intellectual depth and professional well-being. Future research should explore diverse academic contexts using mixed methods to better understand digital transformation. Addressing these challenges can ensure that digital tools support rather than undermine scholarly values.

Giriş

Dijitalleşme, bireysel, örgütsel ve toplumsal düzeylerde teknolojilerin benimsenmesini ve kullanılmasını içeren çok katmanlı bir dönüşüm sürecidir (Legner vd., 2017, s. 301). Bu süreç, bireylerin hem özel hem de kamusal yaşamlarında köklü değişimlere neden olmakta; özellikle bilgiye ulaşma, değerlendirme ve analiz etme biçimlerini hızlandırmakta ve kolaylaştırmaktadır (Bell, 1999). Manuel Castells'in (2015) ve Jean François Lyotard'ın (1997) da altını çizdiği gibi, bilgi üretimi günümüzde fiziksel nesnelere olan bağlılığını büyük ölçüde yitirmiş; içeriklerin üretim, dolaşım ve doğrulanma süreçleri radikal biçimde dönüşmüştür. Bu dönüşüm, yalnızca teknik bir yenilenme değil; aynı zamanda akademik bilgi otoritesi, mesleki kimlik, epistemolojik normlar ve akademik özerklik gibi temel kavramların yeniden tanımlanmasını gerekli kılmaktadır. Bilginin daha akışkan ve erişilebilir hâle gelmesi, bir yandan bilgiye demokratik erişim olanakları sunarken, diğer yandan kaynak güvenilirliği, içeriğin doğruluğu ve üretim süreçlerindeki ölçütlerin belirsizleşmesi gibi sorunları gündeme getirmektedir. Bu dönüşümden üniversiteler ve akademisyenler doğrudan etkilenmekte; bilgi üretiminden değerlendirmeye, akademik yeterlilikten mesleki aidiyet duygusuna kadar birçok alan yeniden şekillenmektedir. Dijitalleşmenin bu etkileri, sosyal bilimlerin de artan ilgisiyle birlikte, bireysel ve toplumsal düzeyde giderek daha fazla sayıda çalışmanın konusu hâline gelmiştir. Fen bilimleri, teknolojik gelişmelerin hem üreticisi hem de doğrudan etkilenen alanı olarak bu sürecin merkezinde yer alırken; sosyal bilimlerde, özellikle de akademik alanın dijitalleşme karşısındaki dönüşümüne ilişkin araştırmalar görece sınırlı kalmıştır (Çetinkaya-Yarımçam, 2017, s. 96).

Son dönemde dijitalleşmenin akademik bilgi üretimi, akademik kimlik, otorite, özerklik ve mesleki değerler üzerindeki etkilerini tartışan daha teorik nitelikteki çalışmalarda da artış gözlemlenmektedir (Weller, 2011; Selwyn, 2014). Bu çalışmalar, dijital teknolojilerin akademik alanı neoliberal politikalarla uyumlu hâle getirdiğini, performans dayalı değerlendirme, görünürlük baskısı, sürekli çevrimiçi olma zorunluluğu gibi yeni normların ortaya çıktığını ortaya koymaktadır. Mevcut literatür üç ana temada yoğunlaşmaktadır: (1) uzaktan eğitim araçlarının öğretim süreçlerini nasıl dönüştürdüğüne dair incelemeler (Başar, 2022; Brink vd., 2020; Bulut, 2021; Ercan ve Soner, 2020; Kurttaş, 2021; Ronzhina vd., 2021); (2) elektronik yayıncılık pratiklerinin ve açık erişim süreçlerinin akademik üretim üzerindeki etkilerini ele alan araştırmalar (Ding vd., 2010; Dönmez vd., 2020; Lachenmayer, 2019; Sağır ve Sağır, 2019; Larivière vd., 2015) ve (3) üniversitelerin idari yapılarına yönelik dijital entegrasyon süreçlerini analiz eden çalışmalar (Ayyıldız vd., 2021; Kaytan ve Doğan, 2023; Çam ve Eke, 2022; Manchanda ve Arora, 2023). Bu çalışmalar, dijitalleşmenin yükseköğretimdeki yapısal etkilerine önemli katkılar sunsa da, akademisyenlerin mesleki pratiklerinde, bilgiye yaklaşım biçimlerinde ve akademik kimliklerinin oluşumunda yaşadıkları bireysel dönüşümleri, deneyim temelli bir bakışla ele almamaktadır. Bu nedenle, dijitalleşmenin akademiye etkilerini daha derinlemesine anlayabilmek için, sürecin doğrudan muhatapları olan akademisyenlerin deneyimlerini, algılarını ve stratejilerini merkeze alan nitel çalışmalara duyulan ihtiyaç giderek artmaktadır. Nitekim Cilesiz'in (2011, s. 491) de vurguladığı gibi, dijitalleşmenin etkilerini yalnızca yapısal veya teknolojik yönleriyle değil, akademisyenlerin öznel deneyim ve anlamlandırmaları çerçevesinde de ele almak, bu dönüşümün çok boyutlu doğasını kavrayabilmek açısından büyük önem taşımaktadır. Söz konusu boşluğu doldurmayı hedefleyen bu çalışma, dijitalleşmenin akademik meslek pratiği üzerindeki etkilerini, akademisyenlerin bireysel deneyimleri ve mesleki anlam dünyaları çerçevesinde ele almayı amaçlamaktadır.

Bu çalışma, dijitalleşmenin sosyal bilimler alanında çalışan akademisyenler tarafından nasıl deneyimlendiğini ve yorumlandığını incelemeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda

araştırmanın temel sorusu “Sosyal bilimler alanında çalışan akademisyenler dijitalleşme sürecini nasıl deneyimlemekte ve anlamlandırmaktadır?” şeklinde belirlenmiştir. Akademisyenlerin dijitalleşme ile etkileşimlerini ve bu süreçte yaşanan dönüşümleri derinlemesine anlamak amacıyla, araştırma üç alt soru çerçevesinde yapılandırılmıştır:

1. Akademik bilgi üretim süreçlerinde dijital araçlar nasıl bir rol oynamaktadır?
2. Dijitalleşme, akademisyenlerin ders işleme süreçlerini nasıl etkilemektedir?
3. Akademisyenlerin idari iş süreçleri, dijital araçlar aracılığıyla nasıl dönüşmektedir?

Bu sorular çerçevesinde, akademisyenlerin dijitalleşmeye yönelik algıları, karşılaştıkları fırsatlar ve zorluklar, mesleki pratiklerine etkileri ve bu sürecin akademik üretim, eğitim ve idari iş süreçlerindeki dönüşümü ele alınmaktadır.

Dijitalleşme bir süreç olarak politik ve ekonomik ilişkilerden bağımsız olarak düşünülemez (Tülübaş ve Göktürk, 2020, ss. 204-206). Bu anlamda dijitalleşme üniversitelerin neoliberalleşmesi ve Taylorist politikaları benimsemesinin (Atalay, 2019) bir çıktısı olarak ele alınmıştır. Neoliberal politikalar doğrultusunda, üniversite finansmanının sorun hâline gelmesi, dış kaynaklara bağımlılığın artması, öğrenci sayılarındaki yükseliş ve araştırmaların piyasa odaklı hâle gelmesi, akademik faaliyetlerin ticarileşmesini ve metalaşmasını hızlandırmaktadır (Atalay, 2019, s. 297). Bu süreçte, üretimi verimlilik esasına göre düzenleyen Neo-Taylorizm, akademi de kendini göstermektedir. Teknoloji aracılığıyla verimlilik artırılırken, bireysel performans denetimi yoluyla akademisyenler üzerindeki kontrol güçlenmekte ve ücretlendirme giderek bu denetime bağlı hâle gelmektedir. Foucault’nun (1980) bilgi ve iktidar ilişkileri üzerinden ortaya koyduğu gibi, öğrenme süreçleri bireyi özgürleştiren bir faaliyet olmaktan çıkıp, bireyin kendi üzerinde sürekli denetim uygulamasına neden olan bir disiplin mekanizmasına dönüşebilmektedir. Bu dönüşüm, bireysel sorumluluğun içselleştirildiği, piyasa mantığına uygun bir akademik öznenin inşasını beraberinde getirmektedir. Yeni yönetim ve denetim stratejileriyle birlikte üniversitelerde idari süreçlerin daha merkezi bir konuma gelmesi, akademik üretimin ve üreticisinin niteliğini dönüştürmektedir. Dolayısıyla dijitalleşme hem bu dönüşümün bir sonucu hem de süreci hızlandıran bir dinamik olarak ele alınabilir (Öztürk, 2025). Araştırma kapsamında da dijitalleşme bu bağlamda ele alınmıştır.

Dijitalleşme literatürünün geniş kapsamı ve güncelliği, bu çalışmanın, süreci ve ilgili literatürü tam anlamıyla kapsamlı bir şekilde ele almasını zorlaştırmaktadır. Dijitalleşme kavramı, çalışmada akademisyenlik mesleğiyle ilişkili olan dijital araçlar; dizüstü bilgisayarlar, telefonlar ve internet gibi bilgi ve iletişim teknolojileriyle sınırlandırılmıştır. Çalışma, katılımcıların bireysel deneyimlerini merkeze koyarak; dijitalleşmenin bu sınırlı boyutunun akademisyenlik mesleği üzerindeki etkilerini anlamayı amaçlamaktadır.

Yöntem

Katılımcıların anlam ve deneyimlerine odaklanan bu çalışma nitel araştırma yöntemleri kullanılarak tasarlanmıştır. Nitel araştırma, bir sürecin nasıl gerçekleştiğini, bireylerin zihninde nasıl yankılandığını ve deneyimlendiğini anlamayı amaçlayan bir yöntemdir (Bogdan ve Biklen, 1998, ss. 4-6). Veriler nitel araştırma yöntemlerinden biri olan görüşme tekniğiyle toplanmıştır. Denzin ve Lincoln’e (2005, s. 9) göre görüşme, bireylerin deneyimlerini derinlemesine anlamının en iyi yollarından biridir. Görüşmeler için uzman incelemeleri ve pilot görüşmeler ile son hâli verilen yarı yapılandırılmış soru formu kullanılmıştır. Toplamda on altı katılımcı ile görüşmeler yapılmıştır. Katılımcıların beş tanesine e-mülakat yöntemiyle ulaşılmıştır. Görüşmelerin yüz yüze ya da çevrimiçi olarak gerçekleştirilmesinin veri kalitesini etkilememesi adına, yöntem ve içerik açısından tutarlılığın sağlanmasına özen gösterilmiştir. Görüşmeler, 13 Nisan 2024 ile 10 Temmuz 2024 tarihleri arasında gerçekleştirilmiş olup;

görüşmelerin süresi 50 ila 75 dakika arasında değişiklik göstermiştir. Araştırma için İzmir Demokrasi Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimleri Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu'ndan 2023/14-17 karar sayısı ve karar numarası ile etik izin alınmıştır.

Görüşmede kullanılan form, dijital araçların, akademisyenlerin bilgi üretme şekillerini, derslerini ve idari işlerini nasıl değiştirdiğine yönelik sorular içermektedir. Araştırma sorusu ile bağlantılı olarak literatürden ve pilot görüşmelerden toplanan veriler aracılığıyla ana tema ve alt temalar belirlenmiştir. Ancak nitel araştırmalarda veri analizi, esneklik, yaratıcılık ve çeşitlilik özellikleri ile dikkat çeker (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 233). Bu sebeple veriler hem önceden belirlenmiş temalar çerçevesinde hem de görüşme transkripsiyonlarının yeniden yeniden okunması sonucunda elde edilen tema ve alt temalara göre analiz edilmiştir. (Bradley vd., 2007; Strauss ve Corbin, 1990; Wolcott, 1994).

Sosyal bilimler alanında çalışan on altı akademisyen kartopu örnekleme yoluyla seçilmiştir. Kartopu örnekleme, araştırılan konu hakkında en bilgili kişilerin birbirini tanımaları vasıtasıyla araştırmaya katılımcı olarak dâhil olmalarını sağlayan bir örnekleme çeşididir (Patton, 2015, s. 451). Dijital araçları (bilgisayar, akıllı telefon vb.) aktif olarak kullanmaları dışında, katılımcıları örnekleme dahil etmek için başka herhangi bir ölçüt belirlenmemiştir. Katılımcıların anonimliğini korumak amacıyla, akademisyenlerin çalıştıkları bölümler belirtilmemiş ve takma isimler kullanılmıştır. Araştırma kapsamında, felsefe, sosyoloji, psikoloji, işletme, finans, insan kaynakları ve İngiliz dili ve edebiyatı olmak üzere yedi farklı bölümden çeşitli sayılarda akademisyenle görüşülmüştür. Katılımcıların hepsi büyükşehirde yaşamakta ve biri hariç hepsi devlet üniversitelerinde çalışmaktadırlar. Katılımcıların demografik verileri tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Bilgileri

Sayı	Takma İsim	Yaş	Cinsiyet	Unvan	Mesleki Deneyim
1.	Kazım	30	Erkek	Araştırma Görevlisi	4
2.	Fatma	28	Kadın	Araştırma Görevlisi	5
3.	Ezgi	31	Kadın	Araştırma Görevlisi	5
4.	Ferište	28	Kadın	Araştırma Görevlisi	5
5.	Süleyman	31	Erkek	Araştırma Görevlisi	6
6.	Merve	48	Kadın	Dr. Öğr. Üyesi	25
7.	Kadriye	47	Kadın	Dr. Öğr. Üyesi	23
8.	Zafer	32	Erkek	Dr. Öğr. Üyesi	9
9.	Arda	49	Erkek	Doçent	20
10.	Aliye	38	Kadın	Doçent	13
11.	Kifayet	47	Kadın	Doçent	14
12.	Fadıl	47	Erkek	Doçent	25
13.	Seda	38	Kadın	Doçent	14
14.	Haluk	55	Erkek	Profesör	30
15.	Sabah	62	Kadın	Profesör	35
16.	Coşkun	64	Erkek	Profesör	36

Araştırmada nitel bir araştırmaya uygun bir biçimde geçerlik için inandırıcılık ve aktarılabilirlik, güvenilirlik için tutarlılık ve teyit edilebilirlik ilkeleri benimsenmiştir (Yıldırım

ve Şimşek, 2018, s. 277). İnandırıcılığı sağlamak için uzun süreli etkileşim, derinlemesine veri toplama, çeşitlilik, uzman incelemesi ve katılımcı teyidi uygulanmıştır (Lincoln ve Guba, 1985).

Teorik Çerçeve

Çalışma kapsamında dijitalleşmeye yönelik teorik tartışmaları iki gruba ayırmak mümkündür. Bunlardan ilki ekonomi-politik yaklaşım, çalışmanın, işçinin ve emeğin teknolojik araçlarla nasıl değiştiğini açıklarken; ikincisi dijitalleşmenin bilgiyi nasıl değiştirdiğine odaklanmaktadır. Akademisyen akademik bilginin üreticisi ve dağıtıcısı olarak bir yandan işçidir, dolayısıyla üretim ve emek sürecinin içerisinde (Burton ve Bowman, 2023; Vatansever ve Gezici-Yalçın, 2022). Akademisyen, bilgiyle yakın bir ilişki içerisinde olması sebebiyle, bilginin değişimini deneyimleyen, bilgi üretimini sırasında da dijital araçlardan doğrudan etkilenen bir konumdur. Ekonomi-politik yaklaşım, teknolojik gelişim süreçlerinin kökenlerini ve sonuçlarını kapitalist güç ilişkileriyle ilişkili olarak açıklar. Karl Marx'a göre (2011, s. 356) teknoloji ve teknolojik araçlar çeşitli potansiyeller barındırmakla birlikte, sermayeye hizmet eden bir yapıya sahiptir. İşçinin iş yükünü hafifletmekten ziyade, belirli bir zaman diliminde üretilen ürün miktarını artırarak işçiyi daha fazla çalışmaya yönlendiren bir işlev üstlenmektedir. Şirketler ve fabrikalar arası rekabeti, bireysel rekabete dönüştürerek emeğin değerini azaltan ve işçiyi yabancılaştıran bir etki yaratır. Makine, üretim süreçlerini hızlandırma ve insan emeğinin yoğunluğunu hafifletme potansiyeline sahip olmasına rağmen, kapitalist sistem bu potansiyelin işçi lehine kullanılmadığı bir şekilde dönüşmektedir (Marx, 2011, s. 421).

Üretim araçları yorumlamasına paralel olarak teknolojiyi yabancılaştırıcı bir öge olarak gören Marx, bilimin ve bilginin araçsallaştırıldığını kendinden önceki düşünürlere de referans vererek savunur (Marx, 2011, s. 349; Thompson, 1824, ss. 274-275) Makinelerin işçiyi her an kurban edilebilir, ikame edilebilir bir noktaya çekmesi emeği ve işçiyi vasıfsızlaştırıcı bir etkiye sahiptir (Braverman, 2008). Fiziksel emek ve zihin emeğinin bir arada bulunduğu zanaat tipi üretimin yerini seri üretim araçları almıştır, dolayısıyla ürünler de yaratıcılığın ya da emeğin değil insan rehberliğindeki makinelerin ürünüdür.

Makineler, kimyasal süreçler ve diğer yöntemler aracılığıyla, sürekli olarak, üretimin teknik temeli ile işçilerin işlevlerini ve emek sürecinin toplumsal bileşimlerini değişikliğe uğratar. Böylece toplumun içindeki iş bölümünde de sürekli dönüşümlere yol açar; sermaye ve işçi kitlelerini durup dinlenmeksizin bir üretim kolundan çekip bir başka üretim koluna fırlatır. Bundan ötürü büyük sanayi, doğası gereği, bir yandan iş için değişmeyi, işlevler için akıcılığı, emek için tam bir hareketliliği gerekli kılarken, bir yandan da kendi kapitalist biçimi içinde, eski iş bölümünü, bunun katılmış özellikleriyle birlikte, yeniden üretir (Marx, 2011, s. 465).

Marx'ın öncülüğünde 19. yüzyıldaki makineleşme ve sanayileşmeye karşı geliştirilen eleştirel yaklaşım, günümüzde dijitalleşme literatürünün de önemli bir kısmını oluşturmaktadır. David Harvey (2015, s. 166) kapitalizmin, teknolojiyi Marx'ın tanımladığı biçimde kendi hizmetine sunarken, neoliberalizmin esneklik ve emeğin hareketliliğini sağlamada kritik bir rol oynadığını ifade etmektedir. Dijitalleşme, bilgi ve iletişim süreçlerini hızlandırarak bu hızlanmayı üretim-tüketim döngüsüne entegre eder ve piyasa temelli çıktıların artmasına katkıda bulunur. Makineleşmeden farklı olarak, daha küçük ve daha hızlı cihazların ortaya çıkışı ve internetin yaygınlaşması, kâğıt, kitap, kalem hatta para gibi birçok fiziki nesnenin yerini dijital araçların almasına neden olmuş; ağır sanayi üretim araçları daha hafif teknolojik cihazlara dönüşmüştür (Ritzer, 2000, s. 202; Castells, 2005, ss. 51-55).

George Ritzer (2000, s. 45), özellikle tüketim vurgusuyla, kariyerin de bir tatmin ve tüketim nesnesi hâline geldiğini ve akademik üretimi hızlandıran dijital araçların, bu zihniyet yapısını destekleyerek daha geniş bir tüketim kültürünü beslediğini ileri sürer. Üniversiteler de

metalaşmış durumdadır. Akademisyenler çeşitli stratejilerle daha fazla akademik değer görmek için dijital araçlara daha bağımlı hâle gelmiştir. Ders vermek, araştırma yapmak bir merak ve bilimsel endişeden daha çok kariyer planlama üzerine yoğunlaşmıştır. “Modern üniversite birçok açıdan son derece akıldışı bir yer hâline gelmiştir. Birçok öğrenci ve öğretim üyesi, üniversitenin dev, fabrika benzeri atmosferinden dışarı püskürtülüyor. Kendilerini bürokrasi ve bilgisayarların işlediği otomatlar, hatta bir et işleme fabrikasındaki sığırlar gibi hissediyor olabilirler” (Ritzer, 2011, s. 203).

Harmut Rosa (2013) teknolojinin günlük yaşamı hızlandırarak bireyleri daha fazla bilgi ve eyleme maruz bıraktığını, bunun da sosyal etkileşimlerin yüzeyselleşmesine yol açtığını sosyal hızlanma (*social acceleration*) teorisiyle açıklamaktadır. Teknolojik cihazlar zamandan tasarruf sağlama amacıyla üretilmiş olsa da bireylerin serbest zamanını daha da kısıtlayarak yaşamla ve günlük hayatla kurulan ilişkilerin anlamını yitirmesine neden olur. Bu süreç, yalnızca bireyleri değil, aynı zamanda kurumları ve meslekleri de hız baskısı altında anlamsızlaştırır. Rosa, bu süreci “kayma” olarak adlandırır (2013, ss. 108-119). Gerçeklik, bilgi ve sahip olunan beceriler, zamanın hızına ayak uyduramamakta; bu durum, bireyleri ya zamanı “kaçırmaya” ya da kaçırmamak için çok değerli bir zaman harcamaya zorlamaktadır (ss. 160-185).

Zygmunt Bauman’a (2015, ss. 41-45) göre, dijitalleşme ile zaman ve mekândan bağımsız üretim ve tüketim, modernitenin katılığını akışkan bir hâle dönüştürmektedir. Esneklik ve akışkanlık şirketlerin ve sermayenin istediği bir durumdur. Düşüncenin gerçek değerini düşüren şey, ona bir pazar değeri biçmeye çalışmak ve bir an evvel tüketilmesinde ısrar etmektir. (Bauman, 2018, s. 76). Günümüzde akademik üretim de tüketilmek kaygısıyla yapılmaktadır (Çelik ve Ateşoğlu, 2023, s. 190). Dijital araçlar ve internet bilginin metalaşmasına hem aracılık etmekte hem de hızlandırmaktadır. Düşünsel boyut sürekli olarak bu amaç doğrultusunda yeniden güdülenmektedir ve bilgi giderek muğlaklaşmaktadır (Bauman, 2018, s. 226). Bilgi, artık kütüphanelerden bulut sistemlerine geçmiş ve fiziksel bağlarından kurtulmuştur. Teknoloji, bilgiyi herkes tarafından erişilebilir ve üretimine katkı sağlanabilir bir hâle getirip demokratikleştirirken bilginin değerini ve anlamını giderek tartışmalı bir hâle getirmiştir. Jean Baudrillard’ın da belirtildiği gibi, bilgi bu çerçevede yüzeysel ve tüketilebilir bir forma indirgenmekte; anlam katmanlarından arındırılarak kültürel bir tüketim nesnesine dönüştürülmektedir (Baudrillard, 2008).

Bu bağlamda Lyotard’a (1997, ss. 106-108) göre üniversiteler artık teknik eleman yetiştiren, bilginin bilgi olmasından gelen değerinin önemsenmediği kurumlara dönüşmüştür. Bu dönüşüm, yalnızca akademik yapıları değil, bilgi üretiminin anlamını ve bireyin öğrenmeyle kurduğu ilişkiyi de köklü biçimde etkilemektedir. Dijitalleşen bilgi üretimi süreçleri, teknik yeniliklerin ötesinde, bireyin özneleşme biçimlerini dönüştüren ideolojik yapılarla iç içe geçmektedir. Sonuç olarak, bilginin niteliği, bilgi üretim süreçleri, üniversitelerin işlevi ve akademisyenlerin konumu da bu bağlamda değişmektedir.

Bulgular ve Tartışma

Dijitalleşmenin akademisyenler üzerindeki etkileri beş ana tema ve sekiz alt tema etrafında şekillenmiştir. Birinci tema, bilgi üretiminde dijitalleşmenin sağladığı avantajlara odaklanmakta olup, (1) Kolaylık ve Hızlanma ve (2) Şeffaflık ve Bağımsızlık olmak üzere iki alt temadan oluşmaktadır. İkinci tema, bilgi üretimindeki dezavantajları ele almakta ve (1) Nicellikselleşme ve Tek Tipleşme, (2) Filtreleme Sorunu ve Artan İş Yüğü ve (3) Vasıfsızlaşma ve Kariyerist Üretim olmak üzere üç alt temayı içermektedir. Üçüncü tema, akademik yazım sürecinde yapay zekâ (YZ) kullanımına dair etik tartışmaları kapsamaktadır. Dördüncü tema, dijitalleşmenin ders verme süreçlerine etkilerini incelemekte olup, (1) Dijital Araçların

Derslerde Kullanımı: Slaytlar ve Videolar ve (2) Yapay Zekâ: Ödevler ve Kontrolleri olmak üzere iki alt temaya ayrılmaktadır. Beşinci ve son tema, idari işlerde dijitalleşmenin rolüne odaklanmakta, (1) Pratiklik ve Esneklik ile (2) Sınırların Esnemesi ve Odağın Kaybı alt temaları üzerinden dijital araçların akademik iş süreçlerine etkilerini değerlendirmektedir.

Bilgi Üretiminde Avantajlar

Akademik bilgi üretimi, bilimsel yöntemler ve akademik süreçler aracılığıyla yeni bilgilerin keşfedilmesi, mevcut bilgilerin eleştirel bir yaklaşımla analiz edilmesi ve akademik topluluk içinde paylaşılması sürecidir. Bu süreç, araştırma, yazım ve yayın faaliyetlerini içerir ve bilimsel bilginin ilerlemesine katkıda bulunma amacıyla şekillenir. Bu süreç, akademisyenin mesleğini şekillendirmesinde önemli bir araçtır (Albert, 2003). Bu bağlamda Bilgi Üretiminde Avantajlar teması dijitalleşmenin bilgi üretimine etkilerini ağırlıklı olarak avantajlar çerçevesinde ele alan (1) Kolaylık ve Hız ve (2) Şeffaflaşma ve Bağımsızlık isimli iki alt temadan oluşmaktadır.

Kolaylık ve Hızlanma

Dijital araçların gelişimi, akademik bilgi üretimini hızlandırıp kolaylaştırırken, aynı zamanda üretimin nicelleştirilmesine yol açmıştır. Rosa (2013), akademisyenlerin performans ölçütlerini karşılamak adına üretime yönelmesini sosyal hızlanma kavramıyla açıklar. Nicelleştirme, yayın sayısı, atıf oranları ve projelendirme gibi ölçütleri akademik başarının temel belirleyicisi hâline getirmiştir (Atalay, 2019). Bu süreç, neoliberal politikalar ve Taylorizm'in etkileriyle akademik üretimin hız ve verimliliğe dayalı bir yapıya evrilmesine neden olmuştur.

Katılımcılardan Seda, günümüzdeki hızlanmayı babasının dönemiyle karşılaştırarak dijital araçların bilgi üretim süreçlerini ne denli hızlandırdığını şu şekilde aktarmaktadır:

İşi çok hızlandırdığını, kolaylaştırdığını söyleyebilirim. Şimdi yazıcıdan çıktı almak Word'de bir şey yazmak inanılmaz. Benim babam uzmanlık tezini daktilo ile yazmış. Bir sayfada yanlış yapıyorsun tak- çıkar yapmayı bütün tez de yaptığımı hayal edemiyorum (Seda, 38, Doçent).

Dijital araçların getirdiği hız ve kolaylığın bir diğer örneği literatür taramasında ortaya çıkmaktadır. Araştırma sürecinde kaynaklara kolayca erişebilmek bütün katılımcıların önemli gördüğü bir avantajdır.

Bir konuyla ilgili çalıştımda aklımda belki o problemi çözmek için ulaşmam gereken bir şey olması lazım ve bu materyali bana hızlı bir şekilde sağlıyor. O tartışmaz bir avantaj (Fadıl, 47, Doçent).

Bilgi üretimi süreci yalnızca literatür taramasından ibaret olmayıp, özellikle sosyal bilimler gibi sahası olan disiplinlerde veri toplama sürecini de içermektedir. Dijital araçlar, veri toplama ve analiz süreçlerini kolaylaştırarak akademisyenlerin zaman ve emek açısından önemli ölçüde tasarruf etmelerini sağlamaktadır.

Veri toplarken elle yazmaktansa bir ses kayıt cihazı ve transkriptör kullanıyorum. MAXQDA olmadan veri analizi yaparım elbette ama bu kadar pratik bir şey varken niye yapayım? Dijital araçlar en çok veri analizi kısmında. Normalde bir ayda yapacağım bir işi üç günde ya da bir haftada bitirebiliyorum (Ferişte, 28, Araştırma Görevlisi).

Dijital araçların, kaynaklara erişimin yanı sıra kaynaklara referans vermek konusunda avantaj sağladığını ifade eden katılımcılar bulunmaktadır. Merve'nin referans vermek için kullandığı uygulama olan Zotero iş yükünü hafifleten bir araçtır:

Mesela proje yapıyorsan, bir sürü uygulama ve programa aşına olmalısın. Malum kitap indirme sitesi değil sadece işte. Zotero kullanıyoruz, zaman kazandırıyor ve iş gözünde çok büyümüyor o zaman. Öbüründe çok büyük bir iş oluyor her şeyi manuel yapmaya çalışırsan (Merve, 48, Dr. Öğr. Üyesi).

Çetinkaya-Yarımçam'ın (2017) akademisyenlerin çalışma biçimlerinin bilgi teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte dönüşümü üzerine yaptığı çalışmada, katılımcılar benzer şekilde bu teknolojilerin sağladığı kolaylıklardan ve artan hızdan söz etmişlerdir. Hatta bazı katılımcılar, bilgisayarsız bir akademik hayatın düşünülemez olduğunu ifade etmişlerdir. Benzer şekilde, bu çalışmanın katılımcılarının da dijital araçların sunduğu avantajlar ve akademik süreçlere sağladığı katkılar konusunda benzer görüşler dile getirdiği söylenebilir.

Şeffaflık ve Bağımsızlık

Dijitalleşme, yalnızca hız ve kolaylık sağlamakla kalmayıp akademik üretimde şeffaflık ve bağımsızlığı da artırmaktadır. Özellikle akademik dergilere makale gönderme süreçlerinin daha takip edilebilir hâle gelmesi, akademik yayıncılığın dijitalleşmesinin önemli bir çıktısıdır. Literatürde bu durum eleştirilse de dijitalleşmenin açık kaynak politikalarını desteklediği ve akademik bilginin demokratikleşmesine katkı sağladığı belirtilmektedir (Oliveira, 2019). Zriba (2019) dijitalleşmenin, Batı merkezli bilgi anlayışının ötesinde, alternatif yaklaşımların akademide yer bulmasına olanak tanıdığını ifade etmektedir. Nitekim katılımcılarımız da bunu dile getirmişlerdir:

DergiPark'ın olmasını avantaj görüyorum... daha şeffaf bir süreç işlediği için memnunum. Eskiden bir üniversiteye veriyordunuz, oranın editörü vardı. Politik ayrılıklar varsa şeyler mesela, dergi makalenizi, sümen altı edebiliyor. Ama burada deadline'ı var. Takip edebileceğim şeffaf bir süreç var. O yönden memnunum...bir demokratikleşme getiriyor. Demokraside böyle herkese dağılma, eşitlik sağlama şeyi var. Öyle bir imkân veriyor sanki. O yönden memnunum (Kifayet, 47, Doçent).

Dijital araçların sağladığı bu avantaj, akademik üretimde politik müdahalelere veya kişisel tercihlere bağlı engelleri azaltmıştır. Ayrıca bu şeffaflık, akademisyenlerin kendi çalışmalarını değerlendirmeleri ve akademik konumlarını daha net görmeleri için de bir fırsat yaratmaktadır. Dijitalleşme, akademik üretimin görünürlüğünü artırarak bireylerin kendi konumlarını belirlemelerine ve alanlarındaki gelişmeleri daha kolay takip etmelerine imkân tanımaktadır. Bu konuda katılımcılardan Fatma (28, Araştırma Görevlisi) görüşlerini şöyle aktarmıştır:

Birinin oturup çalışmasını incelemek ya da birinin benim yaptığım çalışmamı incelemesi aslında benim kalitemi de gösteriyor (Fatma, 28, Araştırma Görevlisi).

Dijital araçların ve internetin yaygınlaşması sayesinde artan şeffaflaşma daha önce yapılan yayınların da tekrar incelenmesini de sağlamıştır. Pek çok kurumun başında olan akademisyenlerin geçmiş yayınlarında intihal yaptığına yönelik çıkan haberler de giderek gündem hâline gelmektedir. Bu durum şeffaflaşmanın bir diğer veçhesidir. Bu konuya dair düşüncelerini bir katılımcımız şöyle ifade etmiştir:

91'de yapılmış bir tez gördüm. Adam almış copy-paste yapmış şimdi bu intihal programları falan çıktı, görünüyor hepsinin ne yaptığı bu iyi oldu. Geçmiş dönem YÖK başkanının bile çıktı intihal hep bu iyi oldu (Kadriye, 47, Dr. Öğr. Üyesi).

Katılımcılarımız, dijital araçların, yalnızca bilgiye erişimi kolaylaştırmadığını aynı zamanda akademik çalışmaların güvenilirliğinin takip ve kontrolünü de kolaylaştırdığını ifade etmişlerdir. Bu durum, akademik üretimin kalitesine de olumlu yönde katkı sağlama potansiyeli taşımaktadır.

Bilgi Üretiminde Dezavantajlar

Akademik bilgi üretiminin dijitalleşme ile hızlanması ve yayın sürecinin kolaylaşması avantajlı görünse de bu süreç nicelik odaklı değerlendirme ve artan denetim mekanizmalarını da beraberinde getirmiştir. Dijitalleşme, akademik üretimi ölçülebilir hâle getirerek rekabeti artırmış, yayın sayısı ve atıf oranlarını akademik başarının temel kriterleri hâline getirmiştir. Bu durum, akademik üretimi idealist bir yaklaşımdan kariyer odaklı ve standartlaşmış bir

yapıya dönüştürmüştür. Dijitalleşme, neoliberal akademik politikalar ve performans odaklı sistemlerle birleşerek bu dönüşümün itici gücü hâline gelmiştir. Bilgi üretimindeki dezavantajlar hem teknolojinin olumsuz etkilerine hem de bu dönüşümün akademik dünyadaki yansımalarına odaklanmaktadır.

Nicellikselleşme ve Tek Tipleşme

Dijital araçlar bilgi üretim sürecinde ciddi bir hızlanma ve kolaylık sağlamıştır. Fischer ve arkadaşlarına (2012) göre bu durum akademide “nicelik takıntısına” yol açmaktadır. Sürekli olarak indekslerle, makale ve atıf sayılarıyla şekillenen akademik dünyanın en önemli çıktısı tek tipleşmiş yayınlar ve artan yayın sayısıdır. Fischer vd., (2012, s. 473) akademinin değişimini şöyle aktarmaktadır:

Sadece birkaç yıl önce, yılda on makale yayımlayan bir araştırmacı son derece üretken olarak kabul ediliyordu. Şimdi ise ekoloji ve evrim alanındaki önde gelen araştırmacılar yılda 20, 30 veya bazı durumlarda 40’tan fazla makale yayımlıyor ve bu sayıların daha da artma eğiliminde olduğu görülüyor.

Dijital dünyada bilginin zamansallığına vurgu yapan Chul-Han (2022, s. 60)’a göre günümüzde bilgi enformasyon hâlini alarak çok daha kısa süreli geçerliliği olan bir forma dönüşmüştür. Akademideki bu durum, aynı zamanda akademik yayınların miktarında artışa neden olmuştur. Ancak bu artış yalnızca dijitalleşmenin bir çıktısı olmayıp, aynı zamanda makale yazım ve yayın süreçlerinde artan beklentilerle de ilişkilidir. İş dünyasındaki dijitalleşme süreci ile akademik dünyadaki hızlanma ve standartlaşma karşılıklı bir ilişki içindedir. Neoliberal beklentiler ve üniversitelerin neoliberalleşmesi hem akademisyenin konumunu hem de üretilen bilginin niteliğini etkilemiş ve bu süreç dijital araçlar aracılığıyla daha görünür hâle gelmiştir (Atalay, 2019).

Birileri size yaptığınız yayınların niteliğine dair bir format yüklüyor siz o formata göre yayınlarınızı revize ediyorsunuz. Kitaplarda mesela bir indeks koydular... ona göre yayın yapacaksın zamanla indeks de geçerliğini yitirecek yeniden indeks değişecek...Dijital dünya da bunu hızlandırdı. Muhtemelen 90 ya da 80 yılındaki bir üniversite hocasının sınıdığı akademik niteliklerle 60’lı yıllardakinin böyle çok radikal farklı değildir. Ama 2000’lerin başındakiyle şimdiki arasında çok fark var. Dünyanın biçimi değişti akademik anlamda (Fadıl, 47, Doçent).

Bu süreç, işin bütünlüğünü bozarak, gereken vasıfların bir kısmını gereksiz hâle getirmiş ve akademik üretimi neoliberal piyasa mantığına daha bağımlı bir hâle getirmiştir. Vatansever ve Gezici-Yalçın (2022, s. 33), neoliberalizm ve dijitalleşme furçasının akademik üretimi ve bilginin niteliğini metalaştırıcı bir şekilde değiştirdiğini ifade etmektedir. Bir katılımcı da benzer biçimde şunları söylemektedir:

Nicelik için nitelik kurban ediliyor... hız zaten niceliksel olarak artışı beraberinde getiriyor. Akademik piyasa mantığı bu (Ferişte, 28, Araştırma Görevlisi).

Howard Becker (2015) sosyal bilimcinin yazım sırasında planlara uymasını ve dışarıdan gelen müdahâleleri *çile* olarak nitelendirir. Katılımcılardan Kazım’ın ifadeleri de akademik yazımın standartlaştırıcı etkisini vurgulamaktadır. İndeks uyumluluğuna odaklanarak yapılan yayınlar ve değişen motivasyonlar, hızlı yayıncılıkla birleştiğinde tek tipleşen, adeta seri üretim bandını andıran bir yayın anlayışı ortaya çıkarmaktadır. Akademik üretimde indeks uyumluluğu, bir yayının belirli akademik veri tabanlarında (örneğin Scopus) yer alabilmesi için belirlenen format, atıf sayısı, dil, dergi etkisi ve metodolojik standartlara uygun şekilde hazırlanması anlamına gelmektedir. Katılımcılardan Kazım, bu süreci şöyle açıklamıştır:

Akademi senin bireysel anlamda bir dil kullanmanı engelleyen bir noktada. Ki zaten insanların benzer şeyleri anlaması ve benzer bir diskur üzerinden gitmesi sebebiyle akademi günümüzde artık klasik akademik anlamda bir işlev kazanmıyor (Kazım, 30, Araştırma Görevlisi).

Nicelik odaklı yaklaşım, akademik yazımın belirli standartlara sıkı bir şekilde bağlı kalmasını gerektirerek özgünlüğü sınırlamakta ve akademisyenin yazdığı metinle kurduğu bağın zayıflamasına yol açmaktadır. Bu durum, yalnızca akademik üretimin niteliğini olumsuz etkilemekle kalmamakta, aynı zamanda çözülmesi gereken yeni sorunların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir.

Filtreleme Sorunu ve Artan İş Yükü

Dijitalleşmenin zihin dünyamızı dönüştürerek bir hakikat krizi yarattığına dikkat çeken Chul-Han (2022, s. 54), bu durumu “yığılan enformasyon” kavramıyla açıklamaktadır. Han’a göre, enformasyonun sürekli birikmesi, hakikatin ve gerçek bilginin sınırlarını bulanıklaştırmakta ve bilgi üzerindeki belirsizliği artırmaktadır. Bu durum, dijital ortamlarda sunulan kısa ve özetlenmiş bilgilerin bağlamından koparak daha yüzeysel bir nitelik kazanmasıyla ilişkilendirilmektedir. Katılımcılardan Seda ve Ferište akademideki seri ve niteliksiz bilgi üretiminin getirdiği yeni zorlukları şöyle aktarmaktadır:

Şu an akademide öyle bir kriz var. Dijital teknolojiler üretimi çok arttırdı, ama Çin malı gibi yağıyor. Bir sürü üretiliyor da ne kadar kaliteli ne kadar uzun süre kullanabiliriz ne kadar işimize yarıyor? Bir sürü gray-literatür var. Google-Scholar’da çıkan bir sürü bir tane atıf almamış ama yayınlanalı 10 yıl olmuş makale var. Hiç atıf almadıysa gerçekten hiçbir katkısı yok demek.... (Seda, 38, Doçent).

Akademik üretime yönelik eleştirilerin kendi içinde çelişkili bir noktada konumlandığı da zaman zaman görülmektedir. Akademik üretimin standartlaşması ve özgünlüğün azalması, indeksleşme ve nicel değerlendirme sistemleri nedeniyle eleştirilirken, akademik başarının hâlâ bu metrikler üzerinden ölçülmesi, sistemin yeniden üretilmesine yol açmaktadır. Bu kapsamda Seda’da akademik bilginin değerini içeriğinden ziyade, ölçülebilirlik ve erişilebilirlik kriterleri çerçevesinde değerlendirmiştir.

Merve ve Ferište ise, artan bilgi kaynakları karşısında doğru bilgiye erişimin zorlaştığını şöyle aktarmaktadır:

İşimiz çok arttı, biliyor musun? Şimdi eskiden biz bilgiye ulaşıyorduk, o bilgi bilgiydi genelde. Şimdi ayıklama işi çıktı, değil mi? Misinformation (eksik-bilgi), disinformation (dezenformasyon), hepsi var. Hangi mecralara takıldığına göre değişiyor. Twitter izliyorsan da hangi hesaplara baktığın önemli... O yüzden dijital fluency (dijital akıcılık) çok önemli ve digital-literacy (dijital okuryazarlık) yoksa çok kötü durumdasın. O zaman işte bütün yanlış bilgileri alabilirsin. Bunu ayırt etmek çok zor bir hâle geldi (Merve, 48, Dr. Öğr. Üyesi).

Çok bilgi yığını içinde neyin doğru olduğunu gerçekten anlayabileceğimiz objektif denetleme mekanizmalarını yitirdiğimizi düşünüyorum (Ferište, 27, Araştırma Görevlisi).

Bilgisayarlar kaynakça hazırlamayı kolaylaştırırken, okurlar için işi zorlaştırmıştır. Yazarlar, bilgisayarla yapılan kaynak taramaları sayesinde daha uzun kaynakça listeleri hazırlayarak, çoğu zaman metinle doğrudan ilgisi olmayan referanslar vermeye başlamışlardır (Becker, 2015, s. 217). Böylece, akademik referanslar, artık okura faydası olmayan ve metindeki fikirleri takip etmeyi zorlaştıran bir ritüele dönüşmüştür. Katılımcılardan Zafer’in bu konuya yönelik görüşleri şöyledir:

Bilgiye erişmek... Kolay eriştiğim bilgiyi değerlendirmek artık mesele bugün biz bilgiye ulaştık, aldık nereden geldi, nasıl doğru mu bilmiyorsun bilgi kirliliği var. Nasıl anlayacağız, nasıl tartışacağız bunları? Artık daha zorlayıcı (Zafer, 32, Dr. Öğr. Üyesi).

Dijitalleşme, zaman kazandırma vaadiyle ortaya çıkarken, çalışma saatlerini uzatarak akademisyenlerin iş-yaşam dengesini olumsuz etkilemektedir. Vostal (2015, s. 302), İngiltere’deki akademisyenlerin artan performans beklentileri nedeniyle okuma zamanlarının kısıtlandığını belirtmektedir. Neoliberal anlayış ve dijitalleşme, akademik üretimin hem niceliğini hem de niteliğini dönüştürerek emeği daha yoğun bir üretim döngüsüne sokmaktadır.

Rosa (2013, s. 152), teknolojinin zaman kazandırmak yerine, bu zamanı yeniden iş yüküne dönüştürdüğünü ifade etmektedir. Seda, bu paradoksu tetris oyunu metaforuyla açıklamaktadır:

Tetrise falan böyle bir sıra bir şey yok olur üstten biraz daha devamı. Hızlanmak yaptığın işi daha çok olmasını, (dijitalleşme) daha çok şeyi daha kısa sürede yapmayı sağlıyor. Azaldı mı? Hayır. Eskiden olsa biraz kaçma şansı verecekti bana. Ben kütüphaneye gidiyorum diyeceğim yolda biraz sallanacağım vesaire ama şu an zaten çok kolay ki, ne var ki deyip, o zaman onu da yap, yanına bunu da yap. Bir de bunu da ekle, dersi de online verirsin. Şunu da şöyle yaparsın deyip iş yükünü artırıyor. Birim bazlı iş olarak çıktı artıyor Daha çok paper yazabiliyorsun...İşini kolaylaştırıyor ama azaltmıyor başka bir şey yapmaya alan açılıyor. O hızlanınca o zaman o da giriyor devreye çıktın artıyor ama durduğum ve nefes aldığım bir yer yok (Seda, 38, Doçent).

Akademik iş yükündeki artış yalnızca dijitalleşmenin bir sonucu değildir; Türkiye akademisindeki yapısal değişimler de bu süreci etkilemektedir. Akademisyenlerin uzmanlık dışı dersler vermesi, idari yüklerinin artması ve akademik özgürlüğün zayıflaması bu sürecin temel unsurlarındandır (Vatansever ve Gezici-Yalçın, 2022; Tekerek, 2023). Üniversitelerdeki Taylorist ve neoliberal dönüşüm, akademisyenleri hız ve üretkenlik odaklı bir sisteme yönlendirerek emeğin denetimini artırmaktadır (Turcotte ve Holmes, 2024). Dijitalleşme bu süreci hızlandırırken, akademisyenler üzerindeki performans baskısını artırarak niceliğe dayalı bir değerlendirme sistemini güçlendirmektedir.

Vasıfsızlaşma ve Kariyerist Üretim

Akademik üretimin indekslere dayalı başarı ölçütleriyle şekillenmesi, araştırmaların stratejik ve pragmatik bir çerçevede üretilmesine yol açarak akademisyenliği entelektüel bir uğraştan performans odaklı içerik üretimine dönüştürmektedir. Wright Mills (2016, s. 256), sosyal bilimcileri zanaatkâr olarak tanımlayarak, akademisyenliğin standartlar ve planlar arasında sıkışmasının mesleği olumsuz etkilediğini vurgular. Dijital araçların sistematik yazım ve standartlaşmış kalıpları pekiştirmesi, entelektüel kaygıları zayıflatırken, mesleğin vasıfsızlaşma sürecini hızlandırmaktadır. Crompton ve Jones'a (1986, s. 43) göre, bilgisayar teknolojisinin iş süreçlerini parçalayarak rutinleştirmesi, vasıfsızlaşmanın temel unsurlarından biridir. Dijitalleşmeyle akademik üretim süreçlerinde de benzer bir dönüşüm yaşanmakta, katılımcılar özellikle özgün fikir üretimi ve entelektüel derinliğin zayıfladığına dikkat çekmektedir. Dijital kaynaklara kolay erişimin, bilgiyi derinlemesine kavrama yerine daha yüzeysel ve ezberci bir yaklaşımı teşvik ettiği belirtilmiştir. Bir katılımcı bu konudaki fikirlerini şöyle ifade etmiştir:

Büyüsü bozuldu, eskiden ne kadar büyüydü bilmiyorum ama hızlandıkça niteliği kaybediyoruz. Türkiye ne zaman çok nitelikliydi dersin o başka ama genel olarak bakınca yetişmek için üretmek için vazgeçiyor gençler özellikle unvan için vesaire daha teknik bakıyorlar (Coşkun, 64, Profesör).

Ritzer (2000, s. 59), neoliberal politikaların etkisiyle gelişen teknolojik araçları “kolaylaştırıcı araçlar” olarak adlandırmakta ve bu araçların tüketim odaklı bir zihniyetle entelektüel süreçleri dönüştürdüğünü vurgulamaktadır. Akademik üretimde hızı artıran bu araçların, mesleğin entelektüel niteliğini zayıflattığı ve derinlik yerine hız odaklı bir yaklaşımı teşvik ettiği başka katılımcılar tarafından da ifade edilmiştir:

İnternetin ve araştırma araçlarının bu denli istilacılığı karşısında kalitede düşüş o anlamda olur mu diye endişe ediyorum. Şimdi bir yerden tamam çok daha güzel kaynaklara ulaşıyorlar ama hepimiz gibi ama bir yerden de gerçekten yazma çizme meselelerini yapabiliyorlar mı? Bir akademisyen bir noktadan sonra bir entelektüele dönüşmesi gerekir. Ama artık genç meslektaşlarımız gerçekten entelektüel olabilecek seviyeye böyle ulaşabilecekler mi? Ben bilemiyorum. Sosyal bilimler alanında... (Sabah, 62, Profesör).

Molesworth ve arkadaşlarına göre (2009) yeni teknolojiler bilgiye erişimi kolaylaştırarak bu bilgilere sahip olmanın değerini azaltma potansiyeline sahiptir. Bu durumda, yükseköğretim daha çok bilgi-metası odaklı hâle geldikçe, diploma sahibi olmak tek değerli unsur hâline gelir. Ancak, bu durum hayal gücü ve eleştirel düşünceye sahip mezunlar

yetiştiremediği için iş yaşamına hazırlık açısından etkili değildir. Katılımcı ifadelerinden de anlaşıldığı üzere neoliberal politikalar ve dijitalleşme akademisyenin düşünce dünyasına ket vurma potansiyelini taşıdığı gibi mesleğin, bilgi üretimi anlayışını da entelektüel bir bağlam ve kaygıdan kopararak teknik bir yere sürüklemeye ihtimalini de içerisinde barındırmaktadır. Katılımcılardan Ferište (28, Araştırma Görevlisi) görüşlerini şöyle aktarmıştır:

Özgün fikir yaratmak günümüzde çok zor. Sosyal bilimlerin zaten nitelik kaybına uğradığını düşünüyorum... Dijitalleşme de bunu katlıyor zanaattan iş koluna dönüştürüyor diyebiliriz. Entelektüel olmak ile akademisyen olmak arasında bir fark var. Hâlen entelektüel kalmak zor akademisyenliği ben zanaatla eşleştiriyorum. Ama biz ikisini aynı potada buluşturamıyoruz (Ferište, 28, Araştırma Görevlisi).

Katılımcıların geneli dijitalleşmenin bilgiye erişimi kolaylaştırmasına rağmen, nitelikli akademik üretimin azaldığını ve entelektüel derinliğin kaybolduğunu düşünmektedir. Özellikle sosyal bilimler alanında, dijital araçların kullanımının akademik özgünlüğü ve yaratıcılığı azalttığı endişesi katılımcılar arasında bulunmaktadır. “Tüketici üretim” (Çelik ve Ateşoğlu, 2023, s. 190) olarak ifade edilen bir üretim biçimi, üretimin içini boşaltma ve üreticinin kariyerist bir planla bilgi üretim yapmasıdır. Öyle ki kimi zaman uzman olmayan kişilerce akademik kaynaklar izinsiz kullanılarak popüler kitaplar hâline gelmektedir. Katılımcılardan Kifayet buna yönelik şu ifadeleri kullanmıştır:

Akademisyen olmayan insanlar popüler kitaplar yazıyorlar. Akademisyenleri dijital araçlar yüzünden çok sömürüyorlar. Bunun farkına vardım. Mesela İzmir’de yine böyle çok meşhur adamlar var, akademisyen falan değiller. Güya İzmir tarihi yazıyorlar. Bu insanlar belli yayın evlerindeler. Baktım, YÖKTEZ’den, tezlerden bayağı almış götürmüş. Osmanlı arşivinden bu diyor ama hiç Osmanlı arşivine gidecek bir adam değil (Kifayet, 47, Doçent).

Bilgiye erişimin dijitalleşmeyle demokratikleştiği söylenebilir, ancak bu durum akademik üretimin niteliğini tehdit edebilir. Katılımcılar, dijitalleşmenin akademik bilgi üretimini hızlandırırken uzmanlık bilgisini zayıflattığını vurgulamaktadır. Kolay erişim, akademik yeterliliği olmayan kişilerin de popüler içerikler üretmesine imkân tanımakta, bu da akademik emeğin görünmezleşmesine ve bilginin denetimsiz dolaşımına yol açmaktadır.

Avantajlar ve Dezavantajların Kesişim Noktasında Bilgi Üretiminde Yapay Zekâ Kullanımı

Güncel literatürde YZ araçlarının akademik bilgi üretiminde kullanımı henüz şekillenme aşamasındadır. ChatGPT, bu tartışmaların merkezinde yer almakta ve küresel ölçekte giderek daha fazla incelenmektedir (Qin vd., 2024). Çalışmaların büyük bölümü, YZ’nin etik boyutuna odaklanırken (Banerjee vd., 2023), Türkiye bağlamında bu alanda sınırlı araştırma bulunmaktadır. YZ’nin çeviri, metin düzenleme ve fikir üretme gibi faydalar sunduğu belirtilse de yanlış bilginin yayılması ve intihal riskleri gibi etik sorunlar da öne çıkmaktadır (Livberber ve Ayvaz, 2023; Patton vd., 2023).

Katılımcılarımız, YZ’nin etik kullanımı konusunda farklı tutumlar sergilemektedir. Bazı katılımcılar, bu araçları hiç deneyimlememiş ve bu konuda sınırlı bilgiye sahiptir. Dahası, bu katılımcıların ifadelerinden, YZ’yi öğrenme konusunda bir istek duymadıkları anlaşılmaktadır. Katılımcılardan Coşkun’un ifadeleri şöyledir:

Ben açıkçası daha geleneksel taraftayım. Her şey noktası virgülü, benim tarafımdan yazılırsa o iş bana ait oluyor. Bilmiyorum ama öğrenmek de istemem kendim yapmak isterim kaynakçasını falan doğru da bulmuyorum belki literatür çok geniş olamıyor ama olsun (Coşkun, 64, Profesör).

Bir makalenin kim tarafından ve ne oranda üretildiği akademik etik açısından uzun süredir tartışılan bir konu olup, yapay zekâ araçlarının yazım süreçlerine dahil olmasıyla bu tartışmalar yeni bir boyut kazanmıştır. Önceden sınırlı katkı sağlayan yeniden ifade etme (paraphrase) araçlarının aksine, yapay zekâ destekli metin üretim teknolojileri akademik

üretimin doğasını kökten değiştirmektedir. Bu durum, YZ'nin akademik yazımdaki rolünü etik açıdan nasıl değerlendirmek gerektiğine dair belirsizlikler yaratmaktadır. Metnin yazarını belirsizleştirilmesi, telif hakları ve fikir hırsızlığı gibi sorunları da beraberinde getirmektedir (Dergaa vd., 2023; Lund vd., 2023). Katılımcılardan Fadıl (47, Doçent), bu ikilemi modern ve postmodern düşünce çerçevesinde değerlendirerek, akademik otoritenin giderek daha fazla sorgulandığını ifade etmektedir:

Modern olan yazarı metnin arkasındaki mutlak otorite ve tam sorumlu olarak kabul ediyor postmodernde yazar aslında metnin yazıldığı andan itibaren başka bir okuru olmaktan başka bir şey değil artık. ChatGPT'nin yazdığı bir şeyi bir makale olarak yazmanın kendisi de işte tam da burada hangi tarafta olduğuna bağlı olarak yanıtlanması gereken bir şey. Ben daha modern taraftayım, burada yazarın, yazdıklarının hem etik hem ahlaki sorumluluğu üstlenmesi gerektiğini düşündüğümünden... (Fadıl, 47, Doçent).

Coşkun ve Fadıl, ChatGPT'yi doğrudan deneyimlememiş, yalnızca arkadaşları veya öğrencileri aracılığıyla tanımışlardır. Buna rağmen, her ikisi de akademik süreçlerde YZ kullanımının etik sorunlara yol açabileceğini düşünmektedir. Öte yandan, ChatGPT ile aktif olarak çalışan katılımcılar daha olumlu bir tutum sergilemektedir. Bu durum, genç akademisyenlerin neoliberal akademi anlayışının getirdiği hız ve rekabet baskısıyla dijital araçlara daha fazla yönelmesiyle ilişkilendirilebilir. Araştırma görevlileri, dijital araçları kullanma konusunda üzerlerindeki beklentilerin daha fazla olduğunu ve bu nedenle artan bir dijital iş yüküyle karşılaştıklarını belirtmişler ve şu sözleri ifade etmişlerdir:

Etik söz konusuysa ben o tezi tek başıma düzeltmedim. En az beş kişiyle düzelttim. Bu beş kişiyi yormak yerine, YZ bunu yapabiliyorsa düzeltelim. Bana öneriler, geri dönütler verebiliyorsa, burada etik hiçbir problem yok. Çünkü insan kendi yazdığını yabancılaşabiliyor, hatalarını görmekte sorun yaşayabiliyor. Eskiden bunu geleneksel yöntemlerle arkadaşlarımıza atarken, şu an YZ bunu yapabiliyorsa ona gönderebiliriz. Burada etik bir problem görmüyorum (Fatma, 28, Araştırma Görevlisi).

...fikir alışverişi bir beyin fırtınası geliştirebileceğim bir fikir danıştığım bir danışman gibi kullanıyorum onu (YZ). Komut verdiğiniz zaman YZ istediğiniz kişiliğe bürünebilir. Tabii ki doğruluğunu, yanlışını teyit ediyorum ama ben yorumlama süreçlerim için daha yaratıcı fikir üretmek için aslında tasarım için onu kullanıyorum. Oradan bilgiye erişmek için değil de o yorumlanması için daha çok yeni bir fikir yaratmak, fikir danışmak için kullanıyorum (Ferişte, 28, Araştırma Görevlisi).

Coşkun ve Fadıl gibi YZ'ye eleştirel yaklaşan katılımcılar, akademik üretimin bireysel katkıya dayanması gerektiğini vurgulamaktadır. Onlara göre, akademik yazım yalnızca teknik bir süreç değil, düşünsel emeğin bir ürünü olduğundan, YZ'nin bu sürece dahil olması orijinallliği zedeleyebilir. Bu mesafeli tutumun, YZ'nin yetkinliklerine dair sınırlı bilgiye sahip olmalarıyla da ilişkili olduğu düşünülebilir. Buna karşın, YZ'yle daha fazla etkileşimde bulunmuş genç akademisyenler, bu araçları teknik düzenlemelerin ötesinde, fikir üretimi ve yaratıcı süreçleri destekleyici bir araç olarak değerlendirmektedirler. Katılımcılardan Zafer, konumunu şöyle açıklamaktadır:

Etik konular burada önemli ona yazdırmamak şartıyla bir yazar olarak YZ kullanılması tabii (ancak) her şeyin ona yaptırılması kabul edilebilir bir şey değil. Ama yardımcı araçlarının kullanılmasında hiçbir sakınca olduğunu düşünmüyorum. Bunda da çok katı tutumda olmanın da doğru olduğunu düşünmüyorum (Zafer, 32, Dr. Öğr. Üyesi).

YZ, Zafer gibi düşünen katılımcılar için bilgi üretim süreçlerinde teknik detayları kolaylaştıran bir araç olarak görülmektedir. Literatür tarama, ifadeleri düzeltme gibi aşamaların teknik detaylar olduğu ve bu görevlerde YZ'nin kullanımının etik bir sorun yaratmadığı ifade edilmiştir. ChatGPT gibi araçların bu süreçleri hızlandırması, akademisyenlerin daha özgün araştırmalara odaklanmalarını sağlayabileceği bir fırsat olarak değerlendirilmektedir. Örneğin Kazım'ın ifadeleri şöyledir:

ChatGPT'yle literatürü beş dakikada elde edebiliyoruz...çok rahat bir şekilde literatürü alıp copy-paste yaptığımızı düşün. Bunları direkt metodumuzu uygulayıp çok rahat araştırma yapabileceğimizi

düşünüyorum...Literatür kısmını çok yazmayabiliriz artık. Çünkü literatür kısmına ulaşmak isteyen anında ulaşabiliyor. Bir deney yapmışsındır, yeni bilgi oluşturmuşsundur bu önemli. Belki artık buraya dönüşür akademik makaleler... (Kazım 30, Araştırma Görevlisi)

YZ kullanımını tarımda makineleşmeye benzeten bir görüş, bu araçların bilgi üretim sürecini hızlandırdığını, ancak bilginin doğasını veya değerini değiştirmediklerini savunmaktadır. Bu bakış açısına göre, YZ, teknik detayları kolaylaştırarak araştırmacıların yaratıcı süreçlere daha fazla odaklanmalarını sağlayan bir araçtır.

Elle domates topluyorduk şimdi çapa çıktı. O zamanlar daha bir domates miydi? Yani ben böyle bakıyorum. Paraphrase'le uğraşacağına git daha başka bir research bul. Bunlar (literatür tarama, kaynakça hazırlama) teknik meseleler. Teknik kısımların teknolojiyle halledilmesinde bir problem yok... Karışıklığının bir yanı da kurumsal alt yapı ve kurumsal eğitimlerin olmayışı, belki de herkes bilse kullanmanın sınırları daha net çizilebilir (Aliye, 38, Doçent).

Dijitalleşme ve yapay zekâ araçlarının akademik üretim süreçlerine etkisi hem fırsatları hem de tartışmaları beraberinde getirmektedir. Bilgiye hızlı erişim ve teknik detayların kolaylaşması, akademisyenlere yaratıcı çalışmalara daha fazla odaklanma imkânı sunarken, bu araçların sınırlarının ve etik kullanım ilkelerinin netleştirilmesi gerektiği de vurgulanmaktadır. Standartlaşma ve tek tipleşme gibi eleştiriler, dijitalleşmenin akademik dinamikleri nasıl dönüştürdüğüne dair önemli ipuçları sunmaktadır. Bu bağlamda, dijital araçların bilinçli ve dengeli bir şekilde kullanılmasının, akademik üretimin niteliğini artırma potansiyelini taşıdığı söylenebilir.

Dijital Araçların Derslere Etkileri

Akademisyenlerin derslerde dijital araçları nasıl kullandıkları ve bu süreçlerin öğrenci-akademisyen ilişkilerine etkileri bu tema kapsamında ele alınmaktadır. Mills (2016, s. 109), ders anlatımını bir sanat olarak tanımlarken, öğretmenin yalnızca bilgi aktarmakla kalmayıp, eleştirel düşünmeyi de teşvik etmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Dijitalleşme, öğrenme süreçlerini destekleme potansiyeline sahip olsa da öğretim yöntemlerini dönüştürme riski taşımaktadır. Akademisyenlerin deneyimlerini incelemek amacıyla (1) Dijital Araçların Derslerde Kullanımı: Slaytlar ve Videolar ve (2) Yapay Zekâ: Ödevler ve Kontrolleri olmak üzere iki alt tema belirlenmiştir.

Dijital Araçların Derslerde Kullanımı: Slaytlar ve Videolar

Dijital araçların yaygınlaşması ve ucuzlamasıyla beraber akademisyenlerin büyük bir kısmı projeksiyon cihazını derslere entegre etmiştir. Alpan (2013, s. 67), çalışmasında öğrencilerin, öğretim elemanlarının PowerPoint sunumlarını etkisiz ve sıkıcı bulduklarını belirtmiştir. Slaytların çoğunlukla yazı dolu, kitaptan kopyalanmış metinler içerdiği ve görsel-işitsel öğelerden yoksun olduğu, bu durumun da öğrencilerin dikkatini dağıtıp derslere olan ilgilerini azalttığı vurgulanmıştır. Öğretim elemanlarının slaytları etkin kullanmadıkları, sınıf içi iletişimi zayıflattıkları ve öğrencilerin katılımını teşvik etmedikleri eleştirilmektedir (2013, s. 68). Alpan'ın çalışmasına benzer sonuçlar elde edildiği söylenebilir. Örneğin Merve, slayt kullanan öğretim üyelerine yönelik öğrenci eleştirilerine aşinalığını şöyle aktarmıştır:

Gösterdiğim zaman o slaytları istiyor öğrenciler ancak öğrenci açısından da bir şeye sebep olduğunu düşünüyorum bunun. Bir küçümseme, geçiyorsun, ekranın karşısına anlatıyorsun gibi (Merve ,47, Dr. Öğr. Üyesi).

Katılımcılardan Kifayet ise slaytların üniversitede bilgi aktarımı konusunda problemlere sebep olduğunu şöyle aktarmaktadır:

Slaytlarla löp-löp hazır bilgi. Skolastik bir eğitim vermeye başladık. Abstract bilgi, özet bilginin kaynağı nereden, nedir diye sorgulamadan üniversitede eğitim veriyoruz (Kifayet, 47, Dr. Öğr. Üyesi).

Ateşoğlu (2022, s. 154), “yeni nesil ezber”i bilginin bağlamından kopararak maddeler hâlinde sunulması ve bu maddelerin yalnızca ezberlenmeye odaklanmasıyla tanımlamaktadır. Madde işaretleri (bullet-points) ile aktarılan bu tür bilgiler, öğrencilerin ve akademisyenlerin bilgiyi sorgulama yerine yüzeysel bir öğrenme biçimine yönelmesine neden olmaktadır. Özellikle YZ araçlarının yaygınlaşmasıyla bu eğilim, eleştirel düşünme ve karmaşık bağlantılar kurma becerilerinin giderek kaybolma ihtimalini artırmaktadır. Bu da sosyal bilimlerde okuyan öğrencilerinin bilginin bağlamsal derinliğini kaybederek daha mekanik bir öğrenme biçimine geçiş yaptıklarını gösteren bir risk olarak değerlendirilmektedir. Fatma, slaytın sosyal bilimlerin doğasına aykırı olduğunu da şöyle ifade etmiştir:

Sosyal bilimlerin daha tartışmaya açık olması gerekiyor slayt bunu köreltir... Dijitalleşmeye dair tek bildiği oturup Powerpoint’ten slayt hazırlamak olan bir akademisyenin ben kendi kimliğini sorgulaması gerektiğini düşünüyorum ama oturup bunu da yapmıyor. Dijital platform var, bir sürü araca kendinde erişebiliyorsun ama şunu gözden geçiriyorsun: o aynı platformlara senden daha hâkim bir nesil var karşında. Ama sen oturup hiç de ilgisini çekmeyen bin yıl önceki konuları güncellememiş hâlinle gelip o öğrenciye vermeye çalış... Slayttan anlatmak çok başarısız bir girişim (Fatma, 28, Araştırma Görevlisi).

Kimi akademisyenler hem artan ders yükü sebebiyle slaytları kullandıklarını hem de derslerdeki kolaylaştırıcı etkisinin hem öğrenci hem de akademisyen için önemli olduğunu dile getirerek daha olumlu ifadelerde bulunmuşlardır. Buna karşın slayt kullanımının bir dozu ve yöntemi olduğunun da altını çizmişlerdir:

Prensip olarak hiç kullanmam ben video varsa ödev olarak veririm slayt varsa ödev olarak okusunlar diye gönderirim internette bulduklarımı. Destek amaçlı falan diyorlar ama dozunu ayarlayabilmek için yetkin olmak gerekiyor o yetkinlik yalnızca bilimsel yetkinlik değil dijital yetkinlik aynı zamanda pek azımızda var... onun ölçüsünü nasıl ayarlayacaksın bilmeden (Coşkun, 64, Profesör).

Oraya sadece yol gösterici olarak, resim, karikatür veya hareketli bir imajda destekliyorum. Müzikle veya bir sinema bir fragmanı... Pudra şekeri gibi kullanıyorum... Aslında biz kütüphaneci gibiyiz neyin nerede olduğunu biliyorum. Ben bir mentorum. Ama slayt okuma dersi de olmamalı. Öğrenciler diyor başka hocalar için (Kadriye, 47, Dr. Öğr. Üyesi).

Slaytlar dışında çeşitli platformlarda bulunan ders videolarına dair görüşler de sorulmuştur. Katılımcılar öğrencilerin alternatif bilgi kaynaklarına erişimleri konusuna sıcak bakmaktadırlar. Ancak videoların asla bir ders niteliğinde olmadığını aktarmaktadırlar. Ölçme, değerlendirme ve etkileşim konusunun derse ilişkin nitelikler olduğunu düşünen katılımcılar videoların ve özet bilgilerin bunları sağlayamadığını aktarmaktadırlar.

Ben size ders veriyorsam aynı zamanda sizin o aldığınız bilgiye dayalı olarak ilerlediğinizi de görebilmem lazım. Bunu ölçmem lazım ve bu ölçme sadece sizin seviyenizi ölçmek için değil, derslerin içeriğinin belirlenmesi gerekiyorsa bazı konulara daha fazla zaman harcanması, bazı konularda geriye atılması gibi dersin işleyişiyle de ilgili. Dolayısıyla bunları tamamen Youtube videolarıyla yapamazsınız... O öğrencinin bir saat bir buçuk saat bilgisayar başında oturup o Youtube videosunu baştan sona dersteği gibi dinlemesi imkânsız. Ayrıca bilgiyi pekiştirmek gibi bir durum var. Bunun bir yolu da soru sorabilmekten geçiyor. Oraya koyulan bir videoya herhangi bir soru iletmiyiz. Dolayısıyla etkileşim yok ve etkileşim önemli bir şey (Arda, 47, Doçent).

Öğrencilerin bilgiyi ezberleyip yüzeysel tekrar ettiği, ancak derinlemesine özümseyip yaratıcı kullanmakta zorlandığı ifade edilmektedir. Akademik alanda da benzer bir eğilim gözlemlenmekte, dijitalleşme bilginin erişilebilirliğini artırırken bağlamsız ve yüzeysel kullanımı teşvik edebilmektedir. Dijital araçlar ders anlatımını desteklese de aşırı kullanımı öğrencileri pasifleştirebilmektedir. Katılımcılar, öğrencilerin ders materyalleri yerine YouTube gibi platformlara yönelmesinin bilgiye yüzeysel erişimi artırdığı görüşündedir. Çevrimiçi ortamların etkileşim eksikliği nedeniyle öğrenme verimliliğini düşürdüğüne dair çalışmalar da bu durumu desteklemektedir (Afşar ve Büyükdogan, 2020). Bu nedenle, dijital materyallerin destekleyici olarak kullanılması gerektiği, ancak eksik standartlar nedeniyle dersin yerine geçebilecek bir alternatif olarak görülebildiği söylenebilir.

Yapay Zekâ: Ödevler ve kontrolleri

Akademik yazım süreci, öğrenciler için bilgi üretme, analiz etme ve özgün fikirler geliştirme açısından önemli bir beceri alanıdır. Ancak, dijitalleşmenin hız kazanmasıyla birlikte, akademik üretimde yapay zekâ tabanlı araçların kullanımı giderek yaygınlaşmıştır. Bu durum, akademik özgünlük, etik sınırlar ve denetim mekanizmaları açısından yeni tartışmaları beraberinde getirmiştir. Öğrencilerin ödevlerinde YZ kullanımı akademisyenler tarafından farklı şekillerde ele alınmakta; kimileri bu araçları akademik süreçlerin bir parçası olarak görürken, kimileri ise akademik etik açısından riskli bulmaktadır. Bu bağlamda, akademisyenlerin yapay zekâ kullanımına yönelik tutumları, öğrencilerin intihal hassasiyeti ve denetim süreçleri üzerine görüşleri incelenmiştir. Katılımcılardan YZ'ye kesin bir karşıtlık sergileyen Sabah, denetim mekanizmalarının geliştirilmesi gerektiğini vurgulayan Seda ve YZ'yi iş birliği çerçevesinde değerlendiren Haluk'un görüşleri sırasıyla aşağıda sunulmuştur.

Chat mı... piti mi çıktı, bir şeyler çıktı. Çocuklar ödevleri oraya mı yazdırıyorlar? İntihal mı yapıyorlar? Şimdi onları anlamak da bir noktadan sonra zorlaşıyor. Başka birinin yazmasından geçin. İnsan olmayan bir program mı yazdı sorusuna geldik, kaygı verici (Sabah, 64, Profesör).

Hâlâ öğrenciler öğreniyorken biz de öğrenmeliyiz. Yoksa bizi de çok kolay şaşırtırlar. Bunlar da ne kadar güvenilir programlar da şaşırtılıyor... Eski yöntemlerle bir şeyleri yapmaya çalışıyoruz ama tüm bunların varlığını bilip öğrenip kabul edelim... Hababam sınıfında vardı ya kopya çektiğim deyip sıraların üstüne o zamanın koşulunda o adam onu yapıyordu. Sıranın üstünde gezip çektiğim. Biz şimdi kopya çektiğim için ne yapmamız lazım? Bunlar varken işte gerçekten öğrenci hırsızlık yapmasın ve kendi bildiğini yapsın öğrenmiş mi görebilelim (Seda ,38, Doçent).

Yüksek lisans öğrencilerinde ilk önce ChatGPT'ye sorun arkasından onun cevabını yazın sonra kendi cevabınızı yazın diyorum, açık ve şeffaf (Haluk, 55, Profesör).

Yaş ve unvandan bağımsız bir şekilde çağı yakalama kaygısı güden katılımcılar YZ'yi kullandıkları için her zaman olmasa da aşinalıklarından ötürü anlayabildiklerini, ancak bu tür kullanımların tespitinin gittikçe zorlaştığını ifade etmektedirler. Örneğin Zafer'e göre YZ'nin neden olduğu kontrol edilemezlik, zaman zaman çaresizliğe yol açmaktadır:

Turnitin-AI diye bir şey galiba varmış. YZ'yi tespit ediyormuş. Ama bilmiyorum açıkçası. Kolay tespit edilebilir bir şey değil muhtemelen. Çünkü çok farklı yapay zekâlar var. Temel çalışma biçimlerine bakmak lazım. Çalışma biçimleri farklıysa, bir YZ yazdığını öbür YZ'yi algılayamaz. Çünkü herhangî başka bir insanın yazmış olmasıyla bir fark yok ki. Aynı verilerle ulaşamıyorsa...(Zafer, 32, Dr. Öğr. Üyesi).

Merve hem iş birlikçi hem de sınırlandırıcı bir yol izlemekle birlikte kendi stratejisini şöyle açıklamıştır:

Turnitin'den bahsedemeyeceğiz artık. Çünkü onu yakalayamıyor... Görüşme sorularını oluşturmasını istedim YZ'den. Birkaç ödevde bunun çok mekanik olduğunu saptadım. Chatgpt 'ye aynı ifadeyi girelim. Üç ayrı şey döküyor ya. Mesela onu denetleyemem... Fakat bir hissiyat olarak anlayabiliyorum öğrenci ödevlerinden. Yakayıp söylediğimde öğrenci bunu kabul etti. Yapmadım diyemedi. Check etmede deneyim önemli... o öğrenciden, o ifadenin çıkamayacağını bildiğim için anlıyorum (Merve, 48, Dr. Öğr. Üyesi).

YZ'nin gelişimi, akademik yazım süreçlerinde etik ve pratik tartışmaları beraberinde getirmiştir. Bu tartışmalar, akademik makalelerin yanı sıra öğrencilerin ödevlerinde yapay zekâ kullanımına yönelik değerlendirme ve denetim süreçlerini de içermektedir. Yapay zekâ destekli ödevlerin özgünlük ve akademik etik açısından riskler barındırdığı belirtilirken, tespit edilmesinin giderek zorlaştığı vurgulanmaktadır. Çelik ve Ateşoğlu'nun (2023) çalışmasında, ChatGPT'ye hazırlatılan bir ödevin doğruluk payı yüksek ve farklı yapılandırılmış cevaplar ürettiği görülmüş, YZ'yle üretilen içeriklerin kontrolünün oldukça zor olduğu sonucuna varılmıştır. Katılımcılar, çeşitli denetim stratejileri geliştirse de sürecin giderek zorlaştığını ve YZ'nin ödev vermeyi anlamsızlaştırdığı görüşünü paylaşmaktadır.

Zaman ve Mekândan Bağımsızlaşma: İdari İşler

Dijitalleşme, pek çok iş kolunda olduğu gibi akademisyenlerin idari işleri yapış şekillerini ve birbirleriyle olan ilişkilerini, önemli ölçüde değiştirmiştir. Dijital araçlar, akademisyenlerin iş ve özel hayatı arasındaki sınırları bulanıklaştırmış, onları sürekli erişilebilir hâle getirmiştir. Bu durum, akademisyenlerin özel alanlarına saygı duyulmaması, iş yüklerinin artması ve iş-özel hayat dengesinin bozulması gibi sorunlara yol açmıştır. Buna karşılık idari işlerin dijitalleşmesi bazı kolaylıklar da sağlamaktadır. Bu tema, özellikle idari işlere odaklanmakta ve her yerde ve her zaman erişilebilmenin etkilerine yoğunlaşmaktadır.

Pratiklik ve Esneklik

Katılımcıların büyük kısmı bilgi üretimi ve dersler temalarında da olduğu gibi dijital araçların sağladığı kolaylıklardan idari işler temasında da bahsetmişlerdir. Bu kolaylıklar bir evrağın uzaktan imzalanabilmesi veya görüntülü senkronize toplantılardır. Kimi zaman uzaktan işlerin yürütülmesi hedef odaklı toplantıların gerçekleşmesini de sağlamıştır. Sürekli olarak erişilebilmenin ve erişmenin bir diğer çıktısı işlerin hızlı ve pratik bir biçimde ilerleyebilmesidir. Sabah, dijital araçların sağladığı kolaylığa dair şunları söylemiştir:

...önceden sadece yüz yüze yapılan şeyi bazen WhatsApp'ta hocam uygun mudur karar mıdır diye gönderiyorlar ve uygundur yazıyoruz. İlk sualde ıslak imzalarımızı atıyoruz bir kolaylık sağlıyor. bazen y şu tez evraklarını falan doğrudan gönderiyor öğrenci. Biz de doldurup uygundur, uygun değildir, şurası düzeltilmelidir diye gönderiyoruz. Bu açıdan kolaylıklar sağlanıyor (Sabah, 62, Profesör).

Çevrimiçi toplantıların sağladığı esnekliği ve verimliliği vurgulayan Aliye, fiziksel olarak bir toplantıya katılamadığında çevrimiçi olarak toplantıya katılma avantajlarına yönelik deneyimlerini aktarmıştır. Kültürel alışkanlıklar (örneğin, çay molaları) nedeniyle uzayan fiziksel toplantılara göre çevrimiçi toplantılar daha doğrudan ve hedef odaklı bir şekilde tamamlanarak, zamanın daha verimli kullanılmasını sağlayabilmektedir. Katılımcılardan Aliye, buna yönelik şu ifadeleri kullanmıştır:

Geçen sefer ben bir toplantıya katılmak zorundaydım, zamanımı ayarlayamıyordum. Fiziksel olarak orada bulunmaya. Hep beraber (çevrimiçi olarak) gördük, görüştük, konuştuk. Bazen daha (uzaktan/çevrimiçi) to-do-point olmasına bile sebep olabiliyor çünkü biliyorsun. Ya kültürel şeyinde çay üstüne çay bunun. Tamam toplandık olay ne? Okey hadi dağılalım da olabiliyor (Aliye, 38, Doçent).

Katılımcılar, Whatsapp, Zoom gibi uygulamaların koordinasyon ve iş birliği üzerindeki olumlu etkilerini vurgulamışlardır. Bu konuya yönelik benzer bir çalışmada da (Pozin ve Nawi, 2018; Attalla vd., 2020; Elçi vd., 2022) belirtildiği gibi, katılımcılar dijital araçların iletişimi hızlandırdığını ve bu sayede ekip çalışmalarının daha etkili hâle geldiğini ifade etmişlerdir. Bu durum, bilgi paylaşımının ve iş birliğinin artmasını, dolayısıyla verimliliğin yükselmesini sağlamaktadır.

Sınırların Esnemesi ve Odağın Kaybı

Zaman ve mekândan bağımsız çalışmanın sağladığı esneklik, bazı durumlarda dezavantajlar da barındırmaktadır. Bu alt temada, akademisyenlerin dijitalleşmeye ilişkin görüşlerinin, unvanlarına ve idari görev ve yükümlülüklerine bağlı olarak farklılaştığı gözlemlenmiştir. Beyaz yakalı çalışanlar üzerine yapılan araştırmalar, dijital araçların yöneticiler için çalışanlara her an erişim imkânı sunarak iş süreçlerini esnekleştirdiğini; ancak çalışanlar açısından sürekli erişilebilir olma durumunun iş ve özel yaşam sınırlarını bulanıklaştırarak olumsuz bir etki yarattığını ortaya koymaktadır (Tarafdar vd., 2011; Can-Yalçın ve Beğenirbaş, 2021; Elçi vd., 2022). Bu bağlamda akademisyenlerin de benzer şeyleri deneyimlediği ifade edilebilir:

Teknolojik araçlarla kamusal alanda yaptığımız pratiklerin her an bizim özel alanımıza giriyor olması ürkütücü... Bireyin sürekli o sistemden bir türlü çıkamamasına sebep oluyor Burada emek ciddi anlamda

istismar ediliyor. Evindeyken de çalışıyorsun ve bunun karşılığını almıyorsun ve bunun çok sıkıntılı olduğunu düşünüyorum. İnanılmaz derecede dijital araçların böyle bir sorunu da beraberinde getirdiğini düşünüyorum. Bir sürü WhatsApp gruplarındasın, bir şey yapmazsan bile bazen bir bilgiye sahip olmak bile insanı rahatsız edebiliyor. Bugün bir şey olmuş ama sen o gün artık evinde o olaya dahil ediliyorsun. Dolayısıyla senin o özel alanını domine ediyor. (Kazım, 30, Araştırma Görevlisi).

Akademisyenlik zaten herhangi bir ulaşım, iletişim imkânı gelişmese bile 7-24 bir meslek. Bu iletişim araçlarının bu kadar kolay olması, erişilebilir olmak bu durumu... İş ve özel hayat arasındaki sınırları tamamen neredeyse kaldırıyor. Bir iş mesai saati kavramı zaten olmadığı için akademisyenlikte erişilebilir olmak, her daim mesaide olmak anlamına geliyor. Bu beni rahatsız ediyor açıkçası (Süleyman, 31, Dr. Öğr. Üyesi).

İş saatleri dışına taşıdığı (idari işler) için yaptığın emek üretim süreci, emeğe dayalı yaptığın üretim süreci dijitalleşme yüzünden iş saatlerinin dışına taşıyor. Özel alanını da ihlal etmiş oluyor. Bu kadar kolay erişilebilir olmak istemezdim (Ferište, 28, Araştırma Görevlisi)

Üniversitelerin neoliberal güç odaklarının etkisiyle şekillendiği ve tüm akademisyenlerin dijital araçları aktif bir biçimde kullandığı dikkate alındığında, dijitalleşme ile idari iş yükünün artması ve işten kopamama durumu belirgin bir sorun hâline gelmektedir. Bu bağlamda beyaz yakalıların deneyimlediği dikkat dağınıklığı ve esnek çalışma biçimleri akademisyenlerce de deneyimlenmektedir. Katılımcılardan bazıları dijital araçların yaygınlaşmasıyla birlikte odak sürelerinin azaldığını, dikkatlerinin hızla dağıldığını da ifade etmişlerdir. Katılımcılardan Fadıl ve Kifayet'in ifadeleri şöyledir:

Zihinsel dolanıklık ve yorgunluk nedeni. O da birçok şeyi değiştiriyor. Çünkü sosyal bilimler açısından özellikle söylüyorum düşünmek, mesela bir odaklanmayı gereksinir (Fadıl, 47, Doçent).

Günümüzde yaşanıldığı anlamında gündelik hayatın bu dağınıklığı aslında daha önceki düşünürlerin sahip olduğu ama bizim sahip olmadığımız bir konfor alanıyla ilgili bir şey. Bu kadar çok şeye sahip olmak aslında az şeye odaklanabilmemizi sağlıyor (Kifayet, 47, Doçent).

Katılımcıların çoğu özellikle WhatsApp'tan yazışmaktan ve Whatsapp gruplarından rahatsız olduklarını dile getirmiş ve çalışma saatlerinin sınırlarının fazla mesai derecesinde genişlediğini belirtmişlerdir. Elçi ve arkadaşlarının (2022) akademisyenlerle yaptığı WhatsApp grupları üzerine çalışmada da benzer bulgular elde edilmiştir. Özellikle idari iş yükü daha yoğun olan katılımcılar, dijitalleşmenin getirdiği sürekli erişilebilirlik ve artan iş yükü konusunda daha fazla olumsuz görüş bildirirken, idari süreçlere daha az dâhil olan katılımcılar, dijital araçların sağladığı esneklik ve pratiklikten daha olumlu şekilde bahsetmektedir.

Sonuç

Bu çalışmada dijitalleşmenin akademisyenler üzerindeki mesleki etkileri, bilgi üretimi, dersler ve idari işler olmak üzere üç ana tema altında incelenmiştir. Bilgi üretimi temasında, dijitalleşmenin akademik üretim süreçlerinde oluşturduğu değişimler ele alınmıştır. Katılımcılar, dijitalleşmenin hız ve kolaylık sağlayarak akademik üretimi olumlu yönde etkilediğini belirtmiştir. Bununla birlikte, bu süreç neoliberal akademik anlayışla bağlantılı olarak, yayın sayısındaki artışın önceliklendirildiği bir yapıya dönüşme riskini barındırmaktadır. Sürekli rekabet ve performans değerlendirmesi gibi baskılar, akademisyenleri dijital araçları kullanarak daha hızlı ve verim odaklı çalışmaya yöneltmekte, bu da bilgi üretiminde yüzeyselleşme riskini doğurmaktadır. Dijitalleşmenin hızlandırdığı bu sürecin, neoliberal politikalarla birlikte akademiye; idealist ve entelektüel bir yapıdan, rekabetin ve ölçülebilir performansın ön planda olduğu kariyer odaklı bir kurumsal yapıya dönüştürdüğü ifade edilebilir.

Katılımcılar, yapay zekâ araçlarının, özellikle de ChatGPT gibi metin üretme teknolojilerinin yazım sürecini kolaylaştırdığını ancak derinlemesine bilgi ile bağ kurma sürecini zayıflatılabileceğini dile getirmiştir. Yapay zekâ kullanımına ilişkin görüşler farklılık

göstermektedir; bazı katılımcılar bu araçların etik açıdan sorun yaratabileceğini savunurken, diğerleri bunları sadece teknik destek sağlayan araçlar olarak değerlendirmiştir. Bu bağlamda, dijitalleşmeye yönelik bakış açıları arasında akademisyenler arasında belirgin farklılıklar gözlemlenmiştir. Bu farklılaşmanın temelinde, dijital araçlara adaptasyon düzeyindeki farklılıkların yattığı düşünülmektedir. Bu durum, dijitalleşmenin benimsenmesinde bireysel dijital yeterliliklerin ve teknolojiye olan aşinalığın önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

Dijitalleşmenin akademisyenlerin mesleki pratiklerine etkileri, derslerin işleyişinde de belirgin bir şekilde görülmektedir. Katılımcılar, derslerde kullanılan slaytların ve alternatif öğrenme materyali olarak değerlendirilen videoların mevcut ders sistemine eklenerek destekleyici bir araç olarak kullanılmasına sıcak bakarken, bu materyallerin dersin yerini alamayacağını vurgulamışlardır. Bu argüman, özellikle “sınıf etkileşimi” ve “yol göstericilik” kavramları üzerinden, fiziksel olarak bir arada bulunmanın öğrenme sürecindeki önemiyle açıklanmıştır. Bununla birlikte, destekleyici araçların kullanımında dengenin sağlanması gerektiği, aksi takdirde hem meslektaşların hem de öğrencilerin eleştirilerine maruz kalılabileceği ifade edilmiştir. Benzer bir görüş, öğrencilerin yapay zekâ kullanımı konusunda da dile getirilmiştir. Yapay zekâ araçlarının kullanımına ilişkin bir standart belirlenmesi ve ChatGPT gibi araçların tamamen yasaklanmasından ziyade kontrollü ve sınırlandırılmış bir şekilde kullanımının teşvik edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ancak bunun etkili bir şekilde uygulanabilmesi, akademisyenlerin yeni nesil araçlara temel düzeyde hâkim olmasını gerektirmektedir. Aksi hâlde dijital yeterlilik eksikliğinin, akademisyenlerin öğrencilerin yapay zekâ kullanımını fark etme ve değerlendirme süreçlerinde yetersiz kalmalarına yol açabileceği düşünülmektedir.

Akademisyenler, dijitalleşmenin idari işlerde hem kolaylık sağladığını hem de bazı sorunlara yol açtığını ifade etmektedir. Zaman ve mekândan bağımsız çalışabilme imkânı, toplantıların daha hızlı ve sonuç odaklı yapılmasını sağlarken, mesai saatlerinin esnemesi ve iş-özel hayat dengesinin bozulması gibi sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu durum, özellikle araştırma görevlileri arasında yaygın bir memnuniyetsizlik kaynağı olarak öne çıkmıştır. Dijitalleşmenin sunduğu esneklik, her ne kadar işleri hızlandırırsa da sürekli erişilebilir olma hâliyle iş yükünü artırmaktadır. Bu durum, dijitalleşmenin sunduğu avantajların, onu kullanan kişilerin algısına ve kullanım biçimine göre değişebileceğini göstermektedir. Ancak, dijital esneklik aynı zamanda neoliberal anlayışın bir yansıması olarak değerlendirilmiştir. İş taleplerinin dijital ortamda sürekli hâle gelmesi bireylerin çalışma koşullarını zorlayıcı bir faktör olarak görülebilir.

Kurumların dijitalleşme sürecine yönelik yetersiz çözümleri, akademisyenlerin bireysel olarak bu dönüşüme uyum sağlamak zorunda kalmasına, artan iş yükü ve donanım eksiklikleri nedeniyle eşitsizliklerin derinleşmesine yol açmaktadır. Dijital araçların kullanımına dair kurumsal standartların eksikliği ve destek mekanizmalarının yetersizliği, akademisyenlerde stres ve tükenmişlik riskini artırmaktadır. Akademik performans ölçütlerinin nicelleşmesiyle yayın sayısı, atıf oranları ve proje bütçeleri gibi kriterler öncelik kazanmakta, bu durum kalite yerine niceliğin ön plana çıkmasına neden olmaktadır.

Dijitalleşmenin akademiye etkilerini daha kapsamlı değerlendirebilmek için geniş örneklemli, karşılaştırmalı ve karma yöntemleri içeren araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle altyapı, teknik destek, veri tabanı erişimi ve dijital araçlara yönelik kurumsal teşviklerin akademisyenlerin dijitalleşme sürecine bakışlarını nasıl şekillendirdiğini inceleyen çalışmaların artırılması gerekmektedir. Bu tür araştırmalar, dijital araç kullanım normlarının belirlenmesine ve akademik üretimin yönlendirilmesine katkı sağlayabilir. Dijitalleşmenin akademik süreçlere entegrasyonunun sürdürülebilir olması için akademisyenlere yönelik dijital beceri eğitimleri yaygınlaştırılmalıdır. Ayrıca, YZ'nin akademik üretimde etik kullanımına

yönelik kurumsal yönergeler belirlenmeli ve idari süreçleri kolaylaştırmak için otomasyon sistemleri güçlendirilmelidir. Akademik üretimin değerlendirilmesinde ise nicel ölçümlerin yanı sıra bilginin özgünlüğü ve bilimsel katkısı gibi nitelik temelli kriterler ön plana çıkarılmalıdır.

Kaynakça

- Afşar, B., Büyükdoğan, B. (2020). Covid-19 pandemisi döneminde İİBF ve SBBF öğrencilerinin uzaktan eğitim hakkındaki değerlendirmeleri, *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi* (5), ss. 161-182
- Albert, M. (2003). Universities and the market economy: The differential impact on knowledge production in sociology and economics. *Higher Education*, 45, 147-182.
- Alpan, G. B. (2013). Powerpoint ile işlenen derslere eleştirel bir bakış: Öğrenci yorumları *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 44(44).
- Atalay, S. (2019). Akademik taylorizm, performans yönetimi ve akademik üretimde niceliğin önemi: Akademisyenler üzerine niteliksel bir çalışma, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 42, 291-322.
- Ateşoğlu, N. (2022). *Mikro direnişler: eleştirel bir pedagoji incelemesi*. İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Attalla, S. M., Ebrahim, J., Ads, H., Razak, N.A., Mohamad, N. (2020). Staff reflection on the effectiveness of Whatsapp usage for organizational communication: a study in a private malaysian medical school., *Malaysian Journal of Medicine and Health Sciences*, 16(SUPP7), 57-62.
- Ayyıldız, P., Yılmaz, A., Baltacı, H. S. (2021). Exploring digital literacy levels and technology integration competence of turkish academics. *International Journal of Educational Methodology*, 7(1), 15-31.
- Baudrillard, J. (2008). *Tüketim toplumu söylenceleri ve yapıları* (H. Deliçaylı ve F. Keskin, Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Banerjee, B., Paul, D., Adhikari, S., Dey, S. (2023). Role of chatgpt on social science research in future perspective: An overview. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4599785> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4599785>
- Başar, R. (2022). Türkiye’de salgın döneminde kullanılan uzaktan eğitim platformları ile yaşanan sürecin eğitim profesyonelleri ve öğrenciler tarafından değerlendirilmesi. *Sakarya İktisat Dergisi*, 11(4), 481-510.
- Bauman Z. (2015). *Bireyselleşmiş toplum*, (Y. Alagon, Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2018). *Akışkan modernite*, (S. O. Çavuş, Çev). İstanbul: Can Yayınları.
- Becker, H. (2015). *Sosyal bilimcilerin yazma çilesi yazımın sosyal organizasyonu kuramı*, (Ş. Geniş Çev.), Ankara: Heretik Yayınları.
- Bell, D. (1999). *The coming of post industrial society*, USA: Basic Books.
- Bogdan, R. C., Biklen, S. K. (1998). *Qualitative research for education: An introduction to theory and methods*. Needham Heights, MA: Allyn and Bacon, Inc.
- Bradley, E. H., Curry, L. A., ve Devers, K. J. (2007). Qualitative data analysis for health services research: Developing taxonomy, themes, and theory, *Health Services Research*, 42(4), s. 1758-1772.
- Braverman, H. (2008). *Emek ve tekeller sermaye yirmi birinci yüzyılda çalışmanın değersizleşmesi*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Brink, H. V. D., Packmohr, S., Vogelsang, K. (2020). The digitalization of universities from a students’ perspective. *6th International Conference on Higher Education Advances (HEAD’20)*. <https://doi.org/10.4995/head20.2020.11181>

- Bulut, E. (2021). Üniversite öğrencilerinin salgın dönemi uzaktan eğitim deneyimleri: Ordu Üniversitesi sosyoloji bölümü ve BESYO örneği. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 11(2), 533-548.
- Burton, S., Bowman, B. (2022). The academic precariat: Understanding life and labour in the neoliberal academy. *British Journal of Sociology of Education*, 43(4), 497-512.
- Can-Yalçın, R., Beğenirbaş, M. (2021). Covid-19 pandemi sürecinde teknostres ve iş-aile çatışması, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(2), 701-730. <https://doi.org/10.18074/ckuiibfd.869266>
- Castells, M. (2005). *Enformasyon çağı: Ekonomi, toplum ve kültür, 1. Cilt Ağ Toplumunun Yükselişi*, (E. Kılıç, Çev.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Chul-Han B. (2022). *Enfokrası: Dijitalleşme ve demokrasinin krizi* (M. Özdemir, Çev.) İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Cilesiz, S. (2011) A phenomenological approach to experiences with technology: current state, promise, and future directions for research. *Education Tech Research Dev* 59, s. 487–510. <https://doi.org/10.1007/s11423-010-9173-2>
- Crompton, R., Jones, G. (1986). *White-collar proletariat, deskilling and gender in clerical work.*, Houndmills, Basingstoke, Hampshire ve Londra, MacMillan Education Ltd.
- Çam, S., Eke, E. (2022). Yükseköğretim kurumu çalışanlarının yönetimde dijitalleşme algısı: Nitel bir araştırma, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 13, 273-287. <https://doi.org/10.21076/vizyoner.1143593>
- Çelik, N., Ateşoğlu, N. (2023). Dijitalleşmenin eğitim üzerindeki etkileri: Sosyoloji eğitimi üzerine eleştirel bir deneme. *Dijital Kültür Bir Değişim Öyküsü (Medya, İletişim ve Eğitim Araştırmaları)* içinde (s. 179-198), İstanbul: Eğitim Yayınevi.
- Çetinkaya-Yarımçam, E. (2017). Sosyal bilimler alanındaki akademisyenlerin bilgi ve iletişim teknolojileri anlatıları, *Moment Dergi*, 4(2), 326-351.
- Denzin, N. K., Lincoln, Y. S. (2005). Introduction: The discipline and practice of qualitative research. In N. K. Denzin ve Y. S. Lincoln (Eds.), *The Sage handbook of qualitative research* (3rd ed., pp. 1–32). Sage Publications Ltd.
- Dergaa, I., Chamari, K., Zmijewski, P., Saad, H. B. (2023). From human writing to artificial intelligence generated text: eExamining the prospects and potential threats of ChatGPT in academic writing. *Biology of sport*, 40(2), 615-622.
- Ding, W. W., Levin, S. G., Stephan, P. E., Winkler, A. E. (2010). The impact of information technology on academic scientists' productivity and collaboration patterns. *Management Science*, 56(9), 1439-1461. <https://doi.org/10.1287/mnsc.1100.1195>
- Dönmez, İ., Yurdakul, H., Taşmurat, T. (2020). Dijitalleşme ve akademik yayıncılık: İletişim fakültesi dergileri üzerine nicel bir araştırma. *Selçuk İletişim*, 13(3), 1231-1263.
- Elçi, A., Seçkin, Z., Doğan, O. (2022). A case study on the evaluation of Whatsapp groups established for managerial purposes by academicians. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (47), 93-107. <https://doi.org/10.52642/susbed.1012770>
- Ercan, C., Soner, K. Ü. N. Ç. (2020). Covid-19 nedeniyle üniversitelerde verilen uzaktan eğitime öğrencilerin bakış açısı: Gaziantep Üniversitesi sosyal bilimler MYO örneği, *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 7(61), 3320-3329.
- Foucault, M. (1980). *Power/Knowledge: Selected interviews and other writings, 1972–1977* (C. Gordon, Ed.). Pantheon.
- Harvey, D. (2015), *Neoliberalizmin kısa tarihi*, (A. Onacak, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Kaytan, M., Doğan, E. T. (2023). Akademik çalışmanın dönüşümünde dijitalleşmenin rolü. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(4), 468-494.

- Kurtdaş, E. M. (2021). Distance education in the digital age: hopes, dreams and facts, *Inonu University Journal of the Faculty of Education*, 22(3), 2347-2378. DOI: 10.17679/inuefd.100608
- Lachenmayer, D. (2019). Let it flow: the monopolization of academic content providers and how it threatens the democratization of information. *The Serials Librarian*, 75(1-4), 70-80. <https://doi.org/10.1080/0361526X.2018.1556189>
- Larivière, V., Haustein, S., Mongeon, P. (2015). The oligopoly of academic publishers in the digital era. *Plos One*, 10(6), e0127502. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0127502>
- Legner, C., Eymann, T., Heß, T., Matt, C., Böhm, T., Drews, P., ... Ahlemann, F. (2017). Digitalization: Opportunity and challenge for the business and information systems engineering community. *Business ve Information Systems Engineering*, 59(4), 301-308. <https://doi.org/10.1007/s12599-017-0484-2>
- Lincoln, Y. S., Guba E.G. (1985). *Establishing trustworthiness. Naturalistic inquiry*, 289(331). Sage Publication.
- Lund, B. D., Wang, T., Mannuru, N. R., Nie, B., Shimray, S., Wang, Z. (2023). ChatGPT and a new academic reality: Artificial Intelligence-written research papers and the ethics of the large language models in scholarly publishing. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 74(5), 570-581.
- Lyotard, J. F. (1997). *Postmodern durum*, (A. Çiğdem, Çev.), Ankara: Vadi Yayınları.
- Manchanda, M., Arora, J. (2023). Higher education's position in shaping the workforce of the future and the importance of adapting to the digital age. *International Journal of Educational Reform*, 0(0). <https://doi.org/10.1177/10567879231211285>
- Marx, K. (2011). *Kapital: Ekonomi politigin eleştirisi cilt: 1*, (M. Selik ve N. Satılğan Çev.), İstanbul: Yordam Kitap.
- Mills, C.W. (2016) *Sosyolojik tahayyül* (Ö. Küçük Çev.), İstanbul: Hil Yayınları.
- Molesworth, M., Nixon, E., Scullion, R. (2009). Having, being and higher education: The marketisation of the university and the transformation of the student into consumer *Teaching in Higher Education*, 14(3), 277-287. <https://doi.org/10.1080/13562510902898841>
- Oliveira, T. M. (2019) Alternative metrics and open science in Latin America: Challenges for democratization of knowledge. *Transinformação* 31
- Öztürk, A. (2025). İletişim teknolojilerinin toplumsal dinamikleri: Habermas ve Castells'in teorik yaklaşımlarının karşılaştırılması. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(1), 35-55. <https://doi.org/10.21547/jss.1563809>
- Patton, D. U., Landau, A. Y., Mathiyazhagan, S. (2023). ChatGPT for social work science: Ethical challenges and opportunities. *Journal of the Society for Social Work and Research*, 14(3), 553-562.
- Patton, M. Q. (2015). *Qualitative research ve evaluation methods: Integrating theory and practice*. Sage publications.
- Pozin, M. A. A., Nawi, M. N. M. (2018). Effective of communication using WhatsApp: industrialised building system (IBS) construction, *AIP Conference Proceedings* 2016, 020018, <https://doi.org/10.1063/1.5055420>
- Qin, X., Huang, M., Ding, J. (2024). AITurk: Using ChatGPT for social science research. *Available at SSRN* 4922861.
- Ritzer, G. (2000). *Büyüsü bozulmuş dünyayı büyülemek*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ritzer, G. (2011). *Toplunun McDonaldlaştırılması. Çağdaş toplumun yaşamın değişen karakteri üzerine bir inceleme*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Ronzhina, N., Kondyurina, I., Voronina, A., Igishev, K., Loginova, N. (2021). Digitalization of modern education: Problems and solutions, *International Journal of Emerging Technologies in Learning (iJET)*, 16(4), 122-135.
- Rosa, H. (2013). *Social acceleration: A new theory of modernity*. Columbia University Press.
- Sağır, A., Sağır, P. M. (2019). Bilginin dijitalleşmesi bağlamında akademik üretim mekanizmalarının dönüşümü: Matbaadan dijital ortama dergi yayıncılığı, *Journal of Economy Culture and Society*, 59, 121-141.
- Selwyn, N. (2014). *Digital technology and the contemporary university: Degrees of digitization*. Routledge.
- Strauss, A., Corbin, J. (1990). *Basics of qualitative research*, California, Sage Publications.
- Tarafdar, M., Tu, Q., Ragu-Nathan, T. S., Ragu-Nathan, B. S. (2011). Crossing to the dark side: Examining creators, outcomes and inhibitors of technostress, *Communications of the ACM*, 54, (9), 113-120.
- Tekerek, T. (2023), *Taşra üniversiteleri Ak Parti'nin arka kampüsü*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Thompson, W. (1824). *An inquiry into the principles of the distribution of wealth most conducive to human happiness: applied to the newly proposed system of voluntary equality of wealth*. Longman, Londra
- Turcotte, P. L., Holmes, D. (2024). Vanishing academics: On the importance of speed and becoming-imperceptible. *Nursing Inquiry*, 31(2), e12619.
- Tülübaş, T., Göktürk, Ş. (2020). Neoliberal governmentality and performativity culture in higher education: reflections on academic identity. *Research in educational administration and leadership*, 5(1), 198-232. <https://doi.org/10.30828/real/2020.1.6>
- Vatansever, A., Gezici-Yalçın, M. (2022). *Ne ders olsa veririz akademisyenin vasıfsız işçiye dönüşümü*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Vostal, F. (2015). Speed kills, speed thrills: Constraining and enabling accelerations in academic work-life. *Globalisation, Societies and Education*, 13(3), 295-314.
- Weller, M. (2011). *The digital scholar: How technology is transforming scholarly practice*. Bloomsbury Academic.
- Wolcott, H. F. (1994). *Transforming qualitative data: description, analysis, and interpretation*, California, Sage Publication
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayınları, 11. Baskı.
- Yıldız, E. (2020). Çevrimiçi öğrenme ortamlarında uzaktan eğitim öğrencilerinin topluluk hissine etki eden faktörlerin incelenmesi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 8(1), 180-205. <https://doi.org/10.14689/issn.2148-2624.1.8c.1s.9m>
- Yousefikhah, S. (2017). Sociology of innovation: Social construction of technology perspective. *AD-minister*, (30), 31-43.
- Zriba, H. (2019). The role of digital humanities in the democratization of knowledge. *Journal of Humanities and Social Sciences Studies*, 1(4), 82-92.